

3.1 Titulkové indikátory

Jak již bylo zmíněno výše, titulkové indikátory nemají přímou vazbu na jednotlivé priority či strategické cíle. Jejich výběr byl podmíněn jejich srozumitelností pro média, politiky a veřejnost, s jasným vztahem ke všem rozměrům udržitelného rozvoje, vypovídací schopností za všechny oblasti udržitelného rozvoje, možností popisu trendu a srovnáním na národní i regionální úrovni. Jejich počet by také neměl být velký, aby byla zachována jednoduchost a jednoznačnost⁸.

Jedná se o **sadu 19 indikátorů**, která jde napříč všemi pilíři a v níž má každý indikátor nepřímý vztah alespoň ke dvěma prioritám⁹. Z celé této sady nemá ČSÚ k dispozici pouze tři indikátory. U dvou z nich bohužel nemůžeme (při zachování smyslu zařazení) nabídnout ani alternativní indikátor. Za třetí z těchto indikátorů (incidenci alergických onemocnění) navrhneme jiný ukazatel dostupný z materiálů Ústavu zdravotnických informací a statistiky České republiky (ÚZIS). Alternativy nabízíme i v případech, kdy nejsou indikátory ve Strategii jasně definovány a ČSÚ může nabídnout více ukazatelů s obdobným názvem¹⁰. V některých případech rovněž nabízíme možné doplňkové indikátory, které mohou problematiku detailněji přiblížit. Vždy se ovšem jedná maximálně o jeden či dva ukazatele, protože nelze uživatele/čtenáře zahltit dlouhými seznamy možných ukazatelů, které ČSÚ může poskytnout. Následující tabulka nabízí přehled zařazených indikátorů a jejich současnou dostupnost na regionální úrovni.

TITULKOVÉ INDIKÁTORY Strategie udržitelného rozvoje Ústeckého kraje

Pracovní kód ČSÚ	Indikátor	Měrná jednotka	Dostupnost ČSÚ v současnosti
T_1	Hrubý domácí produkt na obyvatele	PPS ¹⁾	Ano
T_2	Počet ekonomických subjektů na 1 000 obyvatel		Ano
T_3	Přepravní výkony ve veřejné dopravě	oskm ²⁾	Ne
T_4	Obečná míra nezaměstnanosti	%	Ano
T_5	Očekávaná délka života při narození	rok	Ano
T_6	Podíl obyvatel s VŠ vzděláním	%	Ano
T_7	Incidence alergických onemocnění na 1 000 obyvatel		Ne + Alternativa
T_8	Počet zjištěných trestných činů na 1 000 obyvatel		Ano
T_9	Počet bytů na 1 000 obyvatel		Ano
T_10	Podíl venkovského obyvatelstva - <i>dle statutu obce</i>	%	Ano + Alternativa
T_11	Podíl pořízených investic na ochranu životního prostředí na HDP ³⁾ - <i>podle sídla podniku</i>	%	Ano + Alternativa
T_12	Podíl oblastí se zhoršenou kvalitou ovzduší na celkové rozloze kraje	%	Ano
T_13	Podíl rozlohy zvláště chráněných území na celkové rozloze kraje	%	Ano
T_14	Produkce průmyslových odpadů na jednotku HDP	kg/1 000 PPS ¹⁾	Ano
T_15	Zornění zemědělské půdy	%	Ano
T_16	Lesnatost	%	Ano
T_17	Účast občanů v komunálních volbách	%	Ano
T_18	Počet nevládních neziskových organizací na 1 000 obyvatel		Ano
T_19	Podíl obcí se zpracovanou environmentální politikou	%	Ne
Alternativa			
alt_T_7	Léčení pacienti alergických onemocnění na 1 000 obyvatel		Ano
alt_T_10	Podíl venkovského obyvatelstva - <i>obce do 2 000 obyvatel</i>	%	Ano
alt_T_11	Podíl pořízených investic na ochranu životního prostředí na HDP ³⁾ - <i>podle místa realizace investice</i>	%	Ano

¹⁾ PPS - Purchasing Power Standard - standard (parity) kupní síly, průměrná kupní síla 1 PPS odpovídá průměru kupní síly 1 Eura v zemích EU

²⁾ oskm - osobokilometr

³⁾ HDP v běžných cenách

⁸ Viz Strategie udržitelného rozvoje Ústeckého kraje 2006-2020, str. 87

⁹ Na stranách 87-88 ve Strategii je celá sada indikátorů uvedena, včetně matice, která zachycuje jejich vztah k jednotlivým prioritám.

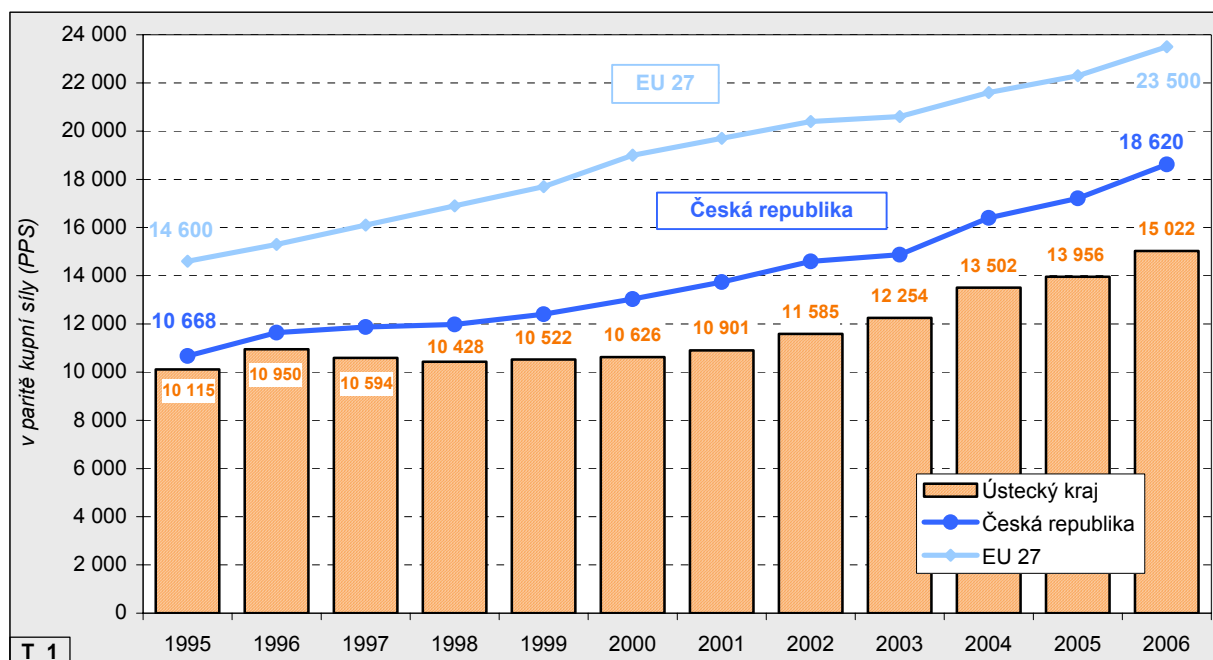
¹⁰ V případě některých indikátorů se pod jejich názvem (ve Strategii) může skrývat více možností jejich konstrukce a není zcela jasné, jaký byl záměr autorů. Jako příklad uvedme: „podíl venkovského obyvatelstva“ nebo „podíl pořízených investic na ochranu životního prostředí“.

HRUBÝ DOMÁCÍ PRODUKT NA OBYVATELE (v paritě kupní síly)

Hrubý domácí produkt je nejkomplexnějším ekonomickým ukazatelem, který Český statistický úřad poskytuje a právem mu náleží první místo v celé sadě titulkových indikátorů. Zahrnuje v sobě všechny oblasti ekonomického života společnosti a je obecně uznávaným ukazatelem ekonomické vyspělosti daného území. Na krajské úrovni se jedná o **regionalizovaný hrubý domácí produkt** (RHDP), tedy hrubý domácí produkt České republiky rozdělený do jednotlivých regionů **podle místa jeho tvorby**. Se vstupem do Evropské unie se navíc jeho význam na úrovni oblastí i krajů ještě zvýšil, protože se stal jedním z klíčových nástrojů analýzy regionálních rozdílů v Evropské unii a kritériem podpory v rámci její regionální politiky. Vzhledem k tomu, že je hrubý domácí produkt na obyvatele zařazen i mezi indikátory ekonomického pilíře (byť vyjádřený v korunách namísto mezinárodně srovnatelné parity kupní síly – PPS), omezíme se zde spíše na prezentaci celkového trendu, postavení kraje a jeho konvergenci k průměru EU a bližší analýzu vývoje provedeme v kapitole 3.2.

Regionální HDP na obyvatele v letech 1995-2006 (v PPS)

Zdroj: HDP EU 27 převzato z Databáze Eurostatu

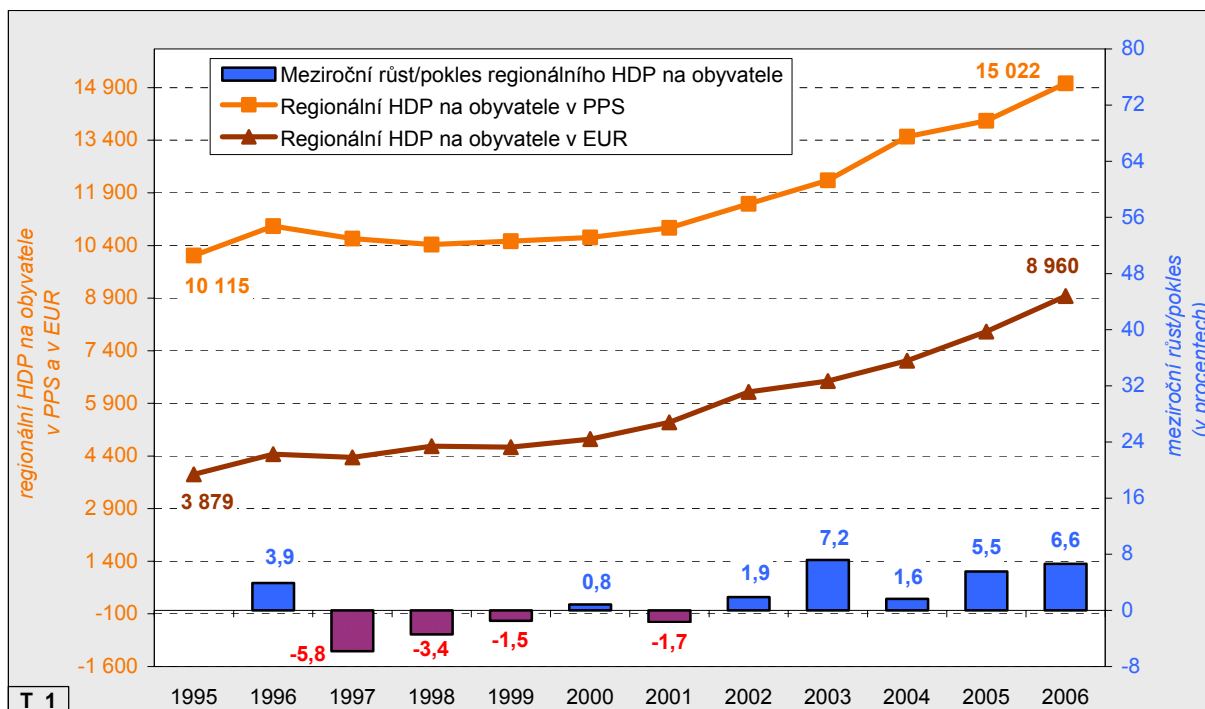
Hrubý domácí produkt na obyvatele v paritě kupní síly (PPS) v Ústeckém kraji téměř neustále roste. Výjimkou byly pouze roky 1997 a 1998, kdy kraj velmi silně zasáhla ekonomická recese. Zde je však nutné upozornit na omezení při hodnocení tohoto indikátoru. To, že hodnota HDP na obyvatele vyjádřená v paritě kupní síly roste, neznamená, že ekonomika skutečně roste, resp. že roste životní úroveň. Vyjádření v paritě kupní síly slouží především **k mezinárodnímu porovnání zemí s různými měnami**, které mají různou kupní sílu. Nelze z něj vyvozovat vývoj v čase, tj. reálný růst ekonomiky, a to ze stejného důvodu, proč se nepoužívá růst HDP v běžných cenách. Do růstu **HDP v běžných cenách** (nominální růst) totiž vstupuje nejen meziroční změna objemu vyrobeného zboží a služeb (tedy skutečný reálný růst ekonomiky), ale také změna jejich ceny. Proto je HDP v paritě kupní síly sice „porovnatelný geograficky“ (tj. mezi jednotlivými zeměmi v daném roce), ale není tzv. „časově srovnatelný“ (tj. mezi jednotlivými roky navzájem).

K tomu slouží růst **HDP ve stálých cenách**, jehož vývoj v Ústeckém kraji je zachycen na následujícím grafu (sloupce). V grafu je rovněž pro zajímavost znázorněn další mezinárodní způsob vyčíslení **HDP na obyvatele**, a to **v měně euro**¹¹. Vzhledem k tomu, že je česká měna dlouhodobě tzv. „podhodnocená“ (tzn. že její kupní síla je vyšší než jakou hodnotu má podle měnového kurzu), je hodnota HDP na obyvatele v eurech nižší než v PPS. Ani z tohoto vyjádření (v eurech) ovšem nelze vyvozovat meziroční reálný růst ekonomiky, protože do jeho výše každý rok vstupuje již nejen meziroční růst

¹¹ HDP v běžných cenách přepočtený podle průměrného měnového kurzu koruny vůči euru v daném roce.

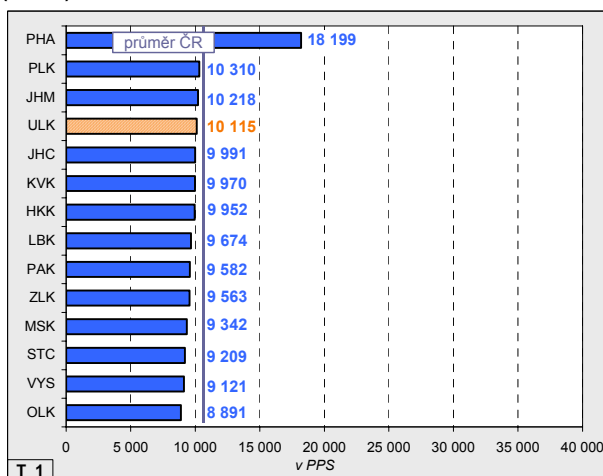
objemu zboží a služeb a jejich cen, ale navíc i vývoj kurzu koruny vůči euru. V důsledku rozdílu mezi paritou kupní síly koruny a měnového kurzu koruny vůči euru se takto vyjádřený hrubý domácí produkt nepoužívá ani pro mezinárodní porovnání.

Regionální HDP na obyvatele (v PPS a EUR) a reálný růst HDP v Ústeckém kraji (v %)

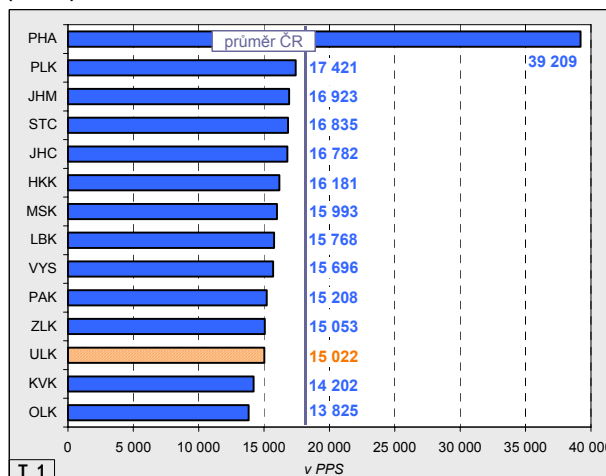

Jak je patrné z prvního grafu této podkapitoly, v posledních deseti letech se neustále **rozevírají nůžky mezi HDP na obyvatele České republiky jako celku a samotného Ústeckého kraje**. Zatímco v roce 1995 činil hrubý domácí produkt na obyvatele Ústeckého kraje téměř 95 % republikového průměru, v roce 2006 už to bylo necelých 81 %. Hospodářská recese a s ní spojená restrukturalizace ekonomiky v druhé polovině 90. let probíhala v Ústeckém kraji (s jeho jednostranně specializovanou odvětvovou strukturou) velmi tvrdě a déle než ve více diferencované ekonomice České republiky jako celku. Vedle dlouhodobě pomalejší dynamiky růstu ekonomiky (či větších meziročních poklesů) se projevil velmi silně i sociální důsledek v podobě vysoké nezaměstnanosti, která kvůli nevhodné kvalifikační struktuře pracovních sil nadále přetrvává a v jejíž skladbě stále více roste podíl dlouhodobě nezaměstnaných (viz obecná míra nezaměstnanosti – další titulkový indikátor v této podkapitole a indikátory sociálního pilíře v kapitole 3.3).

Regionální hrubý domácí produkt na obyvatele v roce 1995 (v PPS)

Regionální hrubý domácí produkt na obyvatele v roce 2006 (v PPS)

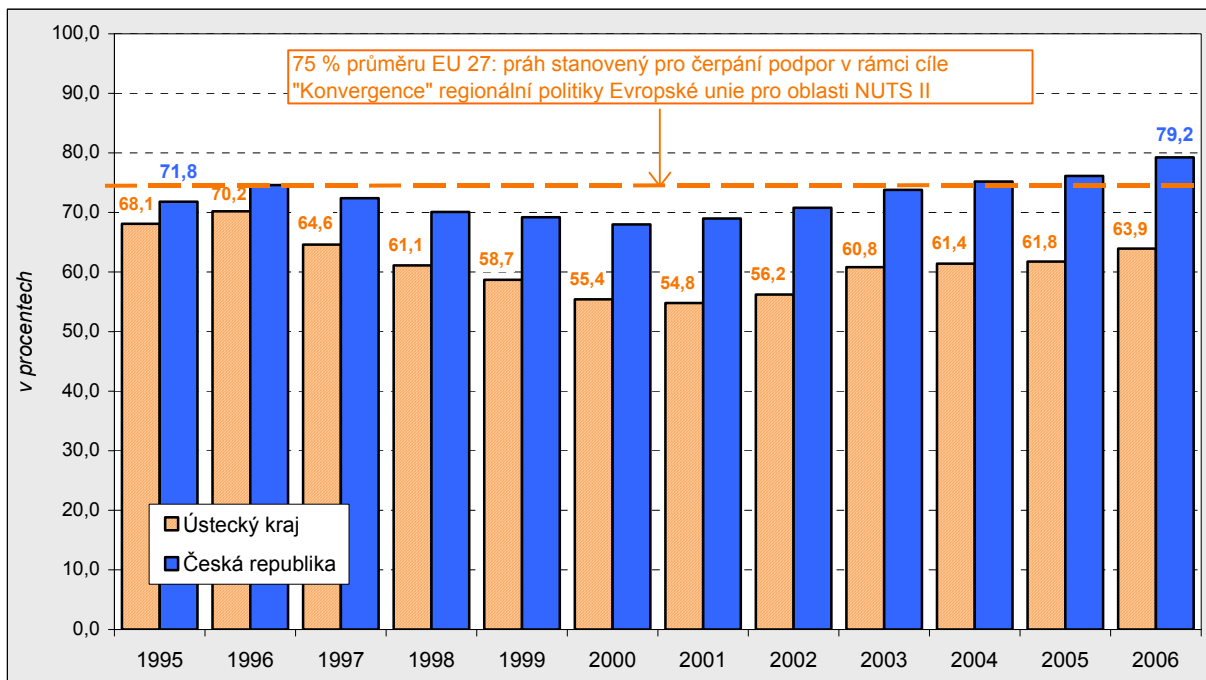

V důsledku relativně pomalého ekonomického růstu Ústeckého kraje na přelomu století se jeho pozice v porovnání s ostatními regiony postupně zhoršovala. Zatímco v roce 1995 patřil kraj mezi kraje s nejvyšším

hrubým domácím produktem na obyvatele (4. místo za Hl. m. Prahou, Plzeňským a Jihomoravským krajem), o jedenáct let později, v roce 2006, již obsadil mezi kraji 12. místo.

Regionální hrubý domácí produkt na obyvatele v letech 1995-2006 (průměr EU 27 = 100 %)

Zdroj: HDP EU 27 přebíráno z Databáze Eurostatu

Jak již bylo řečeno výše, použití ukazatele HDP na obyvatele v paritě kupní síly je ideální pro mezinárodní srovnání regionů a jejich životní úroveň. Vzhledem k tomu, že je Česká republika součástí Evropské unie, jsou tato porovnání směřována většinou tímto směrem a prostřednictvím tohoto ukazatele se navíc měří tzv. **reálná konvergence České republiky k Evropské unii**¹². Hrubý domácí produkt České republiky představoval v roce 1995 téměř 72 % průměru EU 27. V důsledku již zmiňované recese v druhé polovině 90. let, kdy byl ekonomický růst EU 27 rychlejší než v České republice, se ovšem „náskok“ EU 27 zvýšil a Česká republika se v roce 2000 propadla na 68 % průměru EU 27. Od té doby však již ČR náskok snižuje a k EU konverguje.

Podobný trend probíhal i v Ústeckém kraji. Rozdíl mezi dynamikou růstu ekonomik EU 27 a růstem Ústeckého kraje byl však ještě větší a propad v době recese na konci 90. let tak byl daleko hlubší. Zatímco se Česká republika jako celek propadla o necelé 4 procentní body, v Ústeckém kraji se jednalo o **téměř 13 procentních bodů** vůči průměru EU 27 (ze 68 % v roce 1995 na necelých 55 % v roce 2001¹³). Od roku 2002 už ale i Ústecký kraj začal snižovat rozdíl mezi svým HDP na obyvatele a průměrem EU 27 a konvergovat k hodnotě EU. Vzhledem k tomu, že jeho dynamika ekonomického růstu byla v posledních letech větší než v EU 27, ale menší než v České republice jako celku, konverguje Ústecký kraj dále k EU 27, ale pomaleji než Česká republika. V roce 2006 tak Ústecký kraj ještě nedosáhl ani úrovně, na které byl zhruba v roce 1997 (necelých 65 % průměru EU 27), zatímco Česká republika hodnotu z roku 1997 přesáhla už v roce 2003.

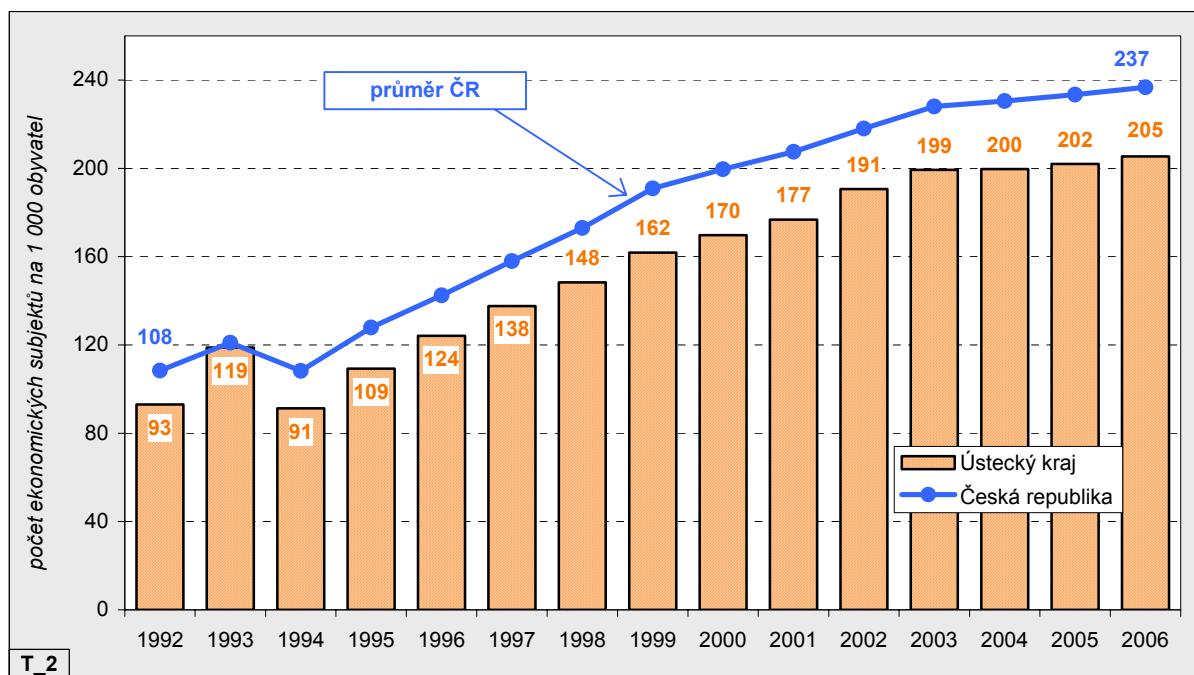
¹² S probíhajícím rozšiřováním Evropské unie se postupně měnily průměry, s nimiž se Česká republika, resp. její regiony poměřovaly. Nejprve se jednalo o průměr EU 15, po vstupu dalších 10 států v roce 2004 šlo o průměr EU 25 a po vstupu Bulharska a Rumunska v lednu 2007 je celkovým průměrem EU 27. Jelikož vždy vstupovaly země, které byly hospodářsky méně vyspělé, celkový průměr Evropské unie se vždy snížil. To znamená, že průměr EU 15 je větší než průměr EU 25 a ten je současně vyšší než průměr EU 27. Tyto nadnárodní agregace hrubého domácího produktu publikuje Eurostat ve spolupráci s národními statistickými institucemi.

¹³ Bodem zvratu byl v České republice jako celku rok 2000, v Ústeckém kraji až o rok později.

POČET EKONOMICKÝCH SUBJEKTŮ NA 1 000 OBYVATEL

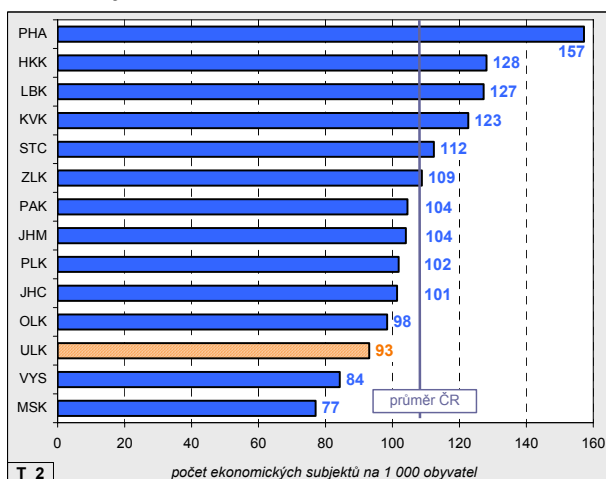
Dostatečný počet ekonomických subjektů v ekonomice je důležitou podmínkou zdravého ekonomického vývoje a stability. Vzhledem k tomu, že většinu subjektů v Registru ekonomických subjektů (RES), z něhož se tento indikátor získává, tvoří subjekty, které nemají (nebo neuvádějí) žádné zaměstnance, **souvisí** tento indikátor také **s rolí malých a středních podniků v ekonomice**. Této problematice se blíže věnuje Priorita A ekonomického pilíře (viz kapitola 3.2.).

Počet ekonomických subjektů na 1 000 obyvatel k 31. 12. v letech 1992-2006

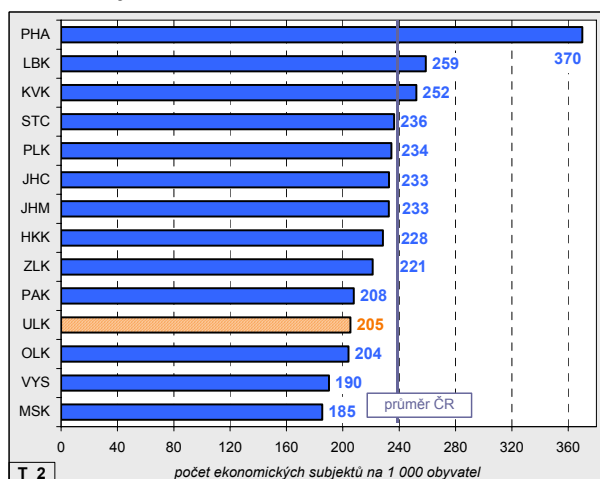

V Ústeckém kraji dlouhodobě připadá na 1 000 obyvatel méně registrovaných ekonomických subjektů než ve většině krajů i v České republice jako celku. Je tomu tak po celou dobu od počátku ekonomické transformace. Navíc se tento **rozdílu vůči průměru České republiky** neustále zvyšuje (viz předchozí graf). Jedním z důvodů této odlišnosti od průměru je původně značně odvětvově specializovaná a koncentrovaná zaměstnanecká struktura v kraji (podobně jako v kraji Moravskoslezském), ale k tomuto faktoru se postupně přidala i relativně horší celková ekonomická situace v regionu. Přestože byl nárůst počtu ekonomických subjektů v posledních 15 letech enormní, zůstala pozice Ústeckého kraje vůči ostatním krajům téměř nezměněna. Přestože to nesouvisí pouze s Ústeckým krajem, zmiňme na tomto místě ještě jeden

Počet registrovaných ekonomických subjektů na 1 000 obyvatel k 31. 12. 1992

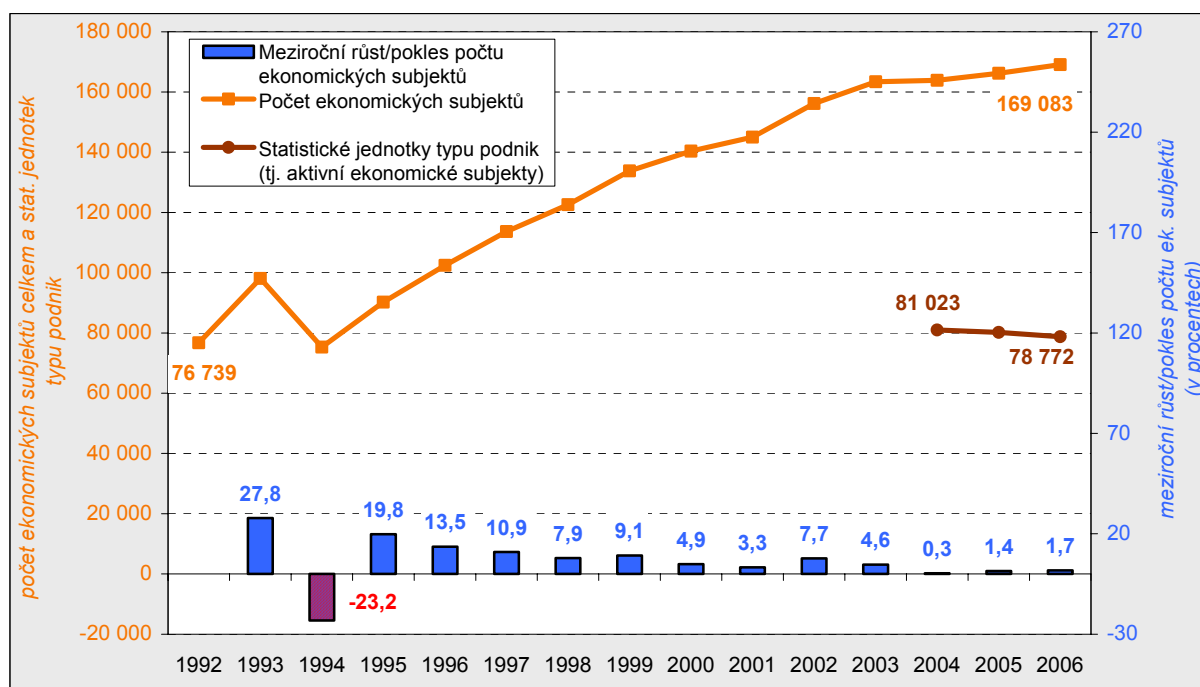
Počet registrovaných ekonomických subjektů na 1 000 obyvatel k 31. 12. 2006

dlouhodobý jev, kterému musí Ústecký kraj, stejně jako ostatní mimopražské regiony, čelit. Jedná se o převod či přímo zaregistrování sídel podniku do Hlavního města Prahy, a to i přesto, že podnik ve skutečnosti působí v jiném kraji. Vedle běžných provozních důvodů je příčinou například vyšší prestiž podniků sídlících v Praze či snazší řešení administrativních záležitostí při komunikaci se státními institucemi.

Vzhledem k jedinečným (neopakovatelným) změnám struktury ekonomiky, které probíhaly při transformaci centrálně plánované ekonomiky na ekonomiku tržní, nelze z dramatického nárůstu počtu subjektů v posledních 15 letech dělat velké závěry. Ekonomická struktura se do značné míry v tomto období teprve dostávala do stavu, který je v tržní ekonomice běžný. To potvrzuje trend postupného snižování meziročního tempa růstu počtu subjektů, jinými slovy počet ekonomických subjektů rok od roku roste, ale stále pomaleji¹⁴ (viz následující graf).

Počet ekonomických subjektů a statistických jednotek typu podnik (tj. aktivních ekonomických subjektů) v Ústeckém kraji v letech 1992-2006

V tomto grafu je rovněž zobrazen **počet statistických jednotek typu podnik**, což je označení ekonomických subjektů, které v daném roce prokazatelně vykazovaly svou činnost¹⁵. Přestože totiž mají ekonomické subjekty povinnost hlásit Registru ekonomických subjektů veškeré změny, stále existuje velké množství subjektů, které sice mají přidělené identifikační číslo organizace (IČO), ale již nejsou aktivní (nevykazují činnost)¹⁶. Přesto se započítávají do celkových počtů ekonomických subjektů a ovlivňují tak negativně vypovídací schopnost tohoto ukazatele o organizační struktuře ekonomiky. V roce 2006 bylo v celé České republice téměř 50 % takových ekonomických subjektů a v Ústeckém kraji dokonce přes 53 %.

Počet statistických jednotek typu podnik je tedy vhodným a zároveň dostupným **doplňkem k indikátoru „počet ekonomických subjektů na 1 000 obyvatel“**, protože zohledňuje skutečnou strukturu ekonomiky a počet ekonomických subjektů. V případě Ústeckého kraje sice nedochází při použití tohoto ukazatele v mezikrajském srovnání k žádné velké změně v postavení vůči ostatním krajům (stále zůstává mezi posledními), ale například velmi výrazně se mění postavení Karlovarského kraje. Ten v roce 2006 obsadil 3. místo při porovnání počtu všech ekonomických subjektů na 1 000 obyvatel, ale podle počtu statistických

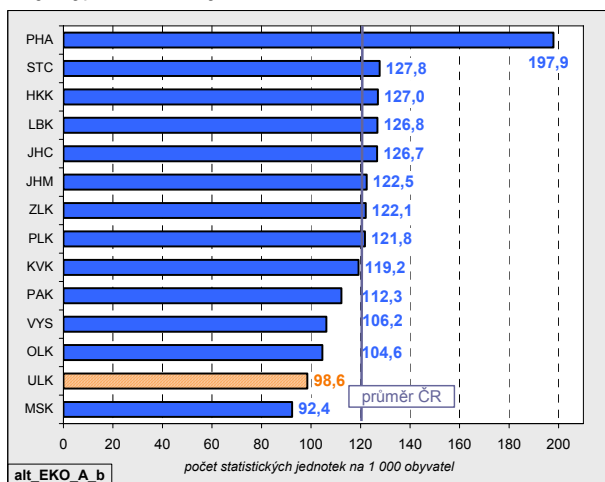
¹⁴ Křivka počtu ekonomických subjektů v časové řadě tak získává konkávní tvar.

¹⁵ Ekonomický subjekt musí splnit alespoň jednu ze čtyř podmínek, aby byl označen za statistickou jednotku typu podnik: 1) subjekt oznámil České správě sociálního zabezpečení (ČSSZ), že zaměstnává zaměstnance; 2) subjekt je na seznamu OSVČ, který vede ČSSZ; 3) subjekt je v seznamu plátců DPH, který vede Ministerstvo financí; 4) subjekt podal daňové přiznání

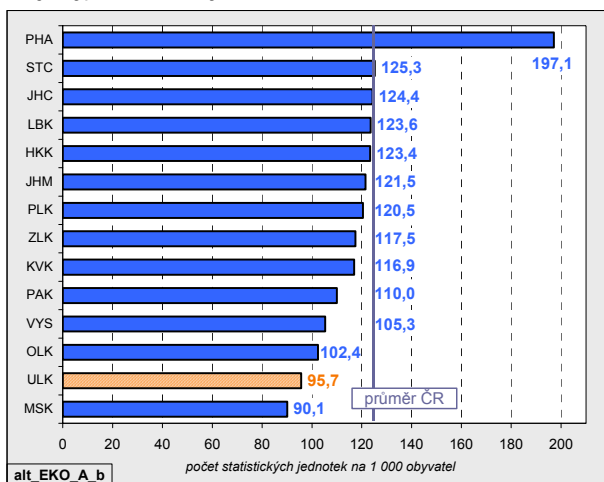
¹⁶ Jedná se převážně o subjekty bez zaměstnanců (nebo jejich počet neuvádí).

jednotek typu podnik byl až na 9. místě (viz následující graf). Tento ukazatel se začal publikovat až v roce 2004, takže zatím bohužel není k dispozici delší časová řada než roky 2004 až 2006.

Statistické jednotky typu podnik (tj. aktivní ekonomické subjekty) na 1 000 obyvatel k 31. 12. 2004

Statistické jednotky typu podnik (tj. aktivní ekonomické subjekty) na 1 000 obyvatel k 31. 12. 2006

PŘEPRAVNÍ VÝKONY VE VEŘEJNÉ DOPRAVĚ

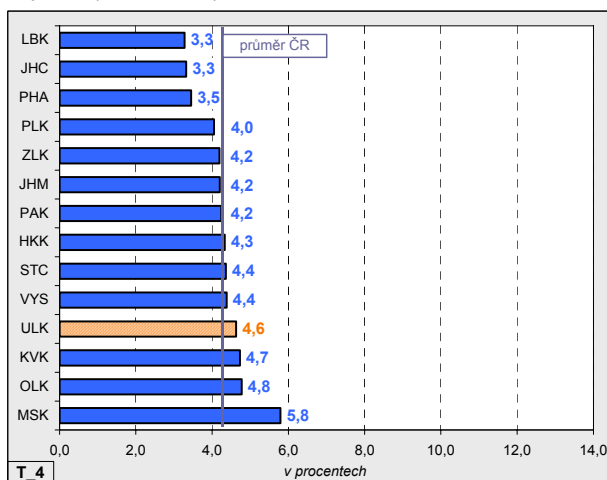
V současné době nemá ČSÚ data k dispozici. Zdrojem příbuzných dat by mohlo být Ministerstvo dopravy. Tématicky podobné indikátory jsou v kapitole 2 a rovněž v kapitole 3.2 v rámci ekonomického pilíře.

OBEČNÁ MÍRA NEZAMĚSTNANOSTI

Nezaměstnanost je jedním z nejpalčivějších sociálně ekonomickým problémů Ústeckého kraje. Nevhodná vzdělanostní a kvalifikační struktura obyvatelstva, která je pozůstatkem minulých let jednostranné specializace regionu na těžký a energetický průmysl, si tak vybírá svou daň. Proto se také nezaměstnanost objevuje jako jeden z titulkových indikátorů a navíc jí je věnováno i několik indikátorů v sociálním pilíři (priorita A a do jisté míry i priorita B v kapitole 3.3), kde byl ovšem zvolen **indikátor míra registrované nezaměstnanosti**. **Obecná míra nezaměstnanosti**, která je indikátorem titulkovým, je na druhou stranu mezinárodně srovnatelná, protože vychází z definic Mezinárodní organizace práce (ILO). Zdrojem dat je Výběrové šetření pracovních sil (VŠPS).

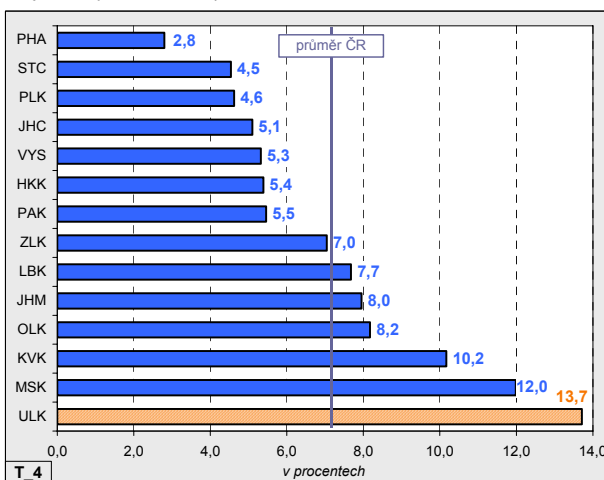
Obecná míra nezaměstnanosti v roce 1993 (v %)

Zdroj: ČSÚ Výběrové šetření pracovních sil

Obecná míra nezaměstnanosti v roce 2006 (v %)

Zdroj: ČSÚ Výběrové šetření pracovních sil

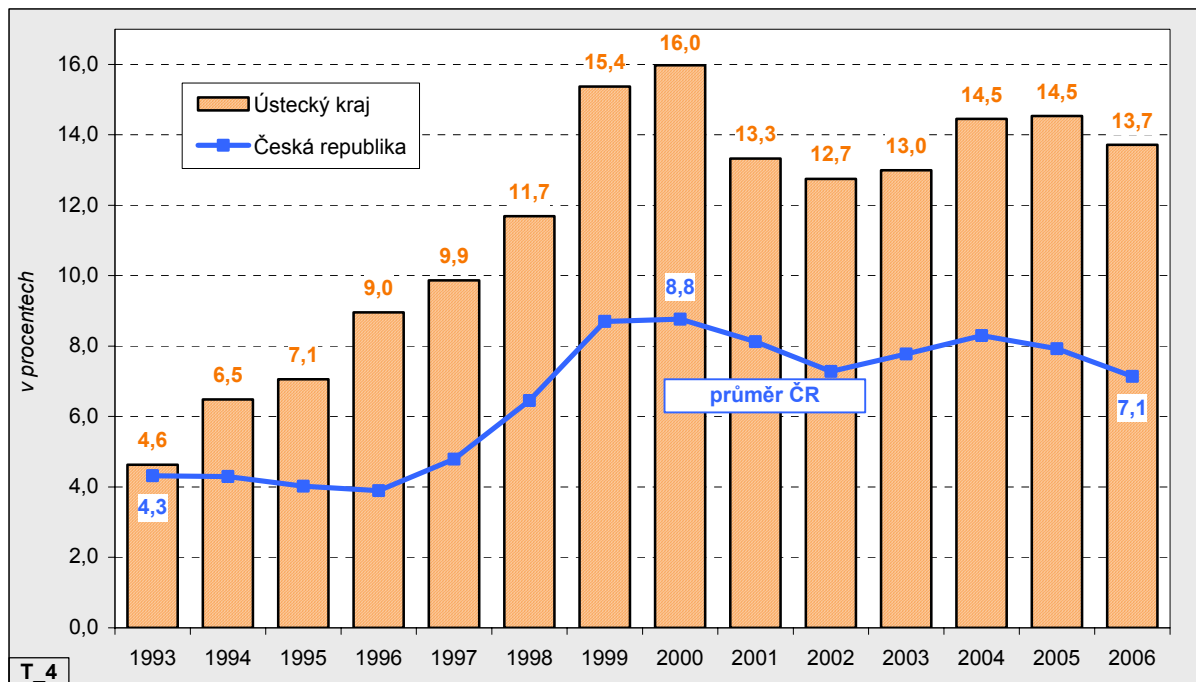

Stejně jako z vývoje počtu ekonomických subjektů, nelze ani z vývoje nezaměstnanosti v průběhu ekonomické transformace po roce 1989 dělat obecné závěry o dlouhodobých trendech indikátoru nezaměstnanosti. Nezaměstnanost se sice už na začátku 90. let stala opětovně celospolečenským fenoménem, ale díky vysoké absorpční kapacitě rozvíjejícího se sektoru služeb a drobného podnikání

(i předčasným odchodem do důchodu) se v České republice držela až do poloviny 90. let na relativně nízké úrovni a dokonce mírně klesala. Ve srovnání s ostatními transformačními ekonomikami střední a východní

Obecná míra nezaměstnanosti v letech 1993-2006 (v %)

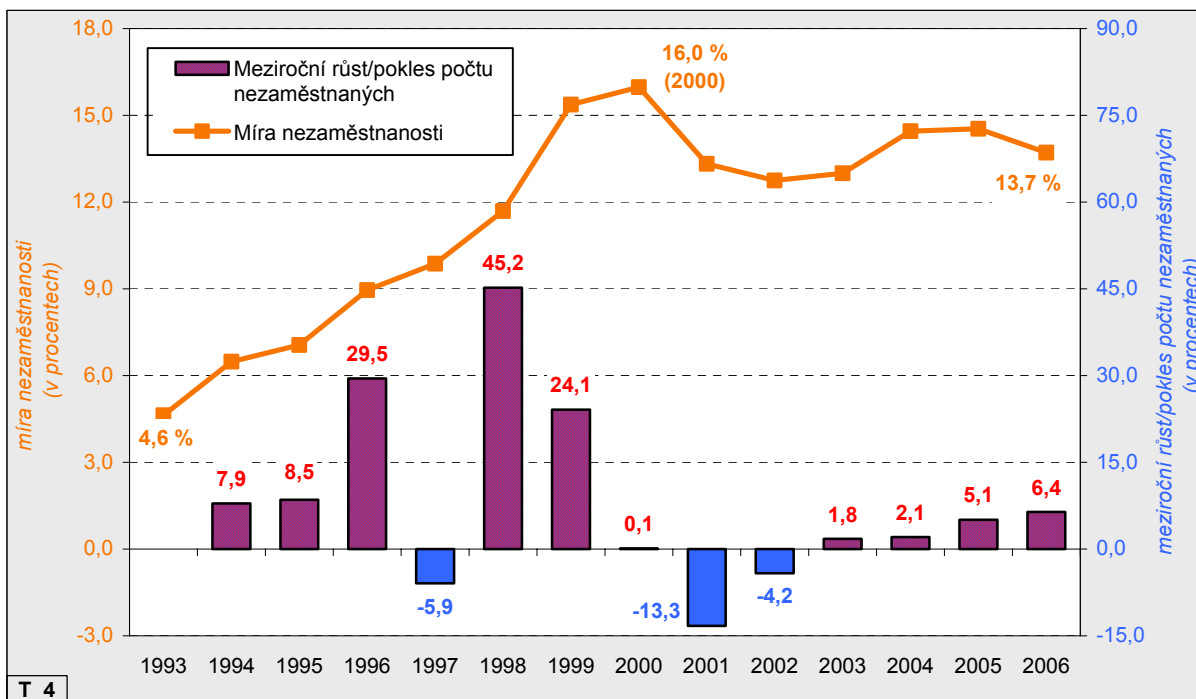
Zdroj: ČSÚ Výběrové šetření pracovních sil

Evropy se držela na bezprecedentně nízké úrovni a mluvilo se o tzv. „české cestě“ a „českém zázraku“. Významným mezníkem v tomto vývoji se pro Českou republiku jako celek staly až roky 1996 a 1997, kdy nezaměstnanost začala růst. **V Ústeckém kraji** byl ovšem **vývoj už od počátku 90. let odlišný**. Absorpční schopnost nově vznikajícího podnikání nebyla dostatečná a nezaměstnanost rostla už před rokem 1996.

Obecná míra nezaměstnanosti a počet nezaměstnaných v Ústeckém kraji v letech 1993-2006 (v %)

Zdroj: ČSÚ Výběrové šetření pracovních sil

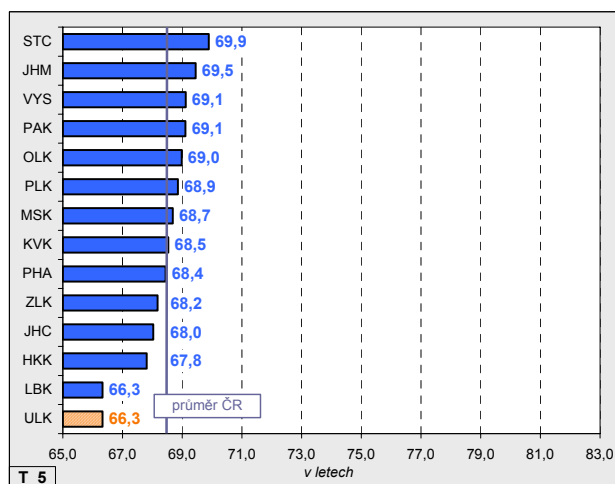
Toto počáteční období bylo ve vývoji nezaměstnanosti zatím jediné, kdy se vývoj v Ústeckém kraji neshodoval s republikovým trendem. Od roku 1996, kdy se začala zvyšovat nezaměstnanost v celé republice, kopíruje Ústecký kraj vývoj v České republice jako celku, ale **pohybuje se vysoko, až dvojnásobně, nad tímto průměrem** (viz výše uvedené grafy). Až do roku 2000 byla v Ústeckém kraji nezaměstnanost nejvyšší ze všech krajů, po tomto roce se v „prvenství“ nepravidelně střídá s Moravskoslezským krajem.

Na závěr ještě uvedme jedno významné úskalí, které nelze při hodnocení vývoje míry nezaměstnanosti opomenout. Růst či pokles míry nezaměstnanosti nemusí nutně znamenat, že roste či klesá počet nezaměstnaných, protože míra nezaměstnanosti závisí také na vývoji celkové pracovní síly v regionu (ekonomicky aktivních). Proto k dokreslení skutečného vývoje na trhu práce lze jako doplňkový ukazatel k indikátoru obecné míry nezaměstnanosti použít například **vývoj celkového počtu nezaměstnaných**. Jak je patrné z výše uvedeného grafu, v Ústeckém kraji v některých letech rostl počet nezaměstnaných velmi dramaticky, ale změna celkové míry nezaměstnanosti tak výrazná nebyla. Například v krizovém roce 1998 výrazný meziroční nárůst ekonomicky aktivních zmírnil dopad velkého nárůstu počtu nezaměstnaných a v roce 2006 dokonce i přes nárůst počtu nezaměstnaných došlo k poklesu míry nezaměstnanosti.

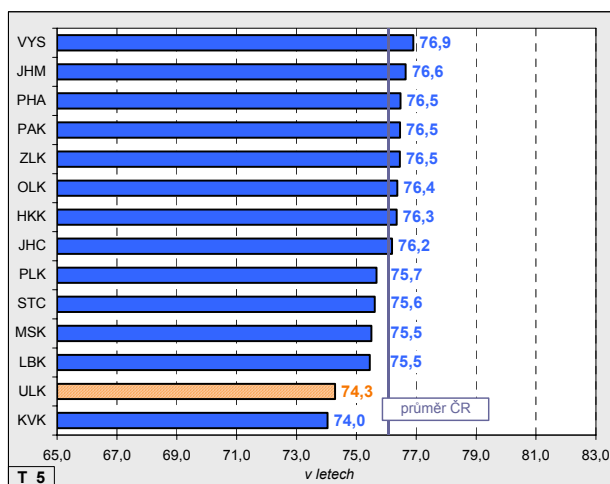
STŘEDNÍ DÉLKA ŽIVOTA PŘI NAROZENÍ

Tento indikátor je ve Strategii Ústeckého kraje uveden pod názvem „**očekávaná délka života při narození**“. Rovněž bývá často užíván termín „**naděje dožití novorozence**“ (viz kapitola 2). Jedná se o ukazatel, který zohledňuje úmrtnost ve všech věkových kategoriích populace daného regionu a vyjadřuje délku života novorozence, které by se s největší pravděpodobností dožil, kdyby se za jeho života úmrtnost vůbec nezměnila (neměnil se tzv. řád vymírání).

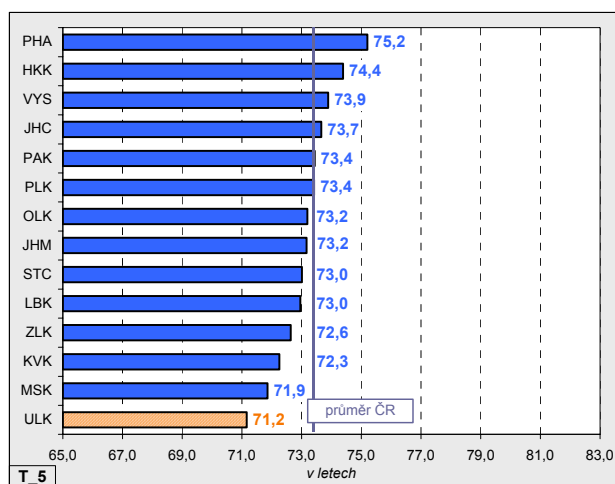
Střední délka života novorozence - MUŽI v roce 1992

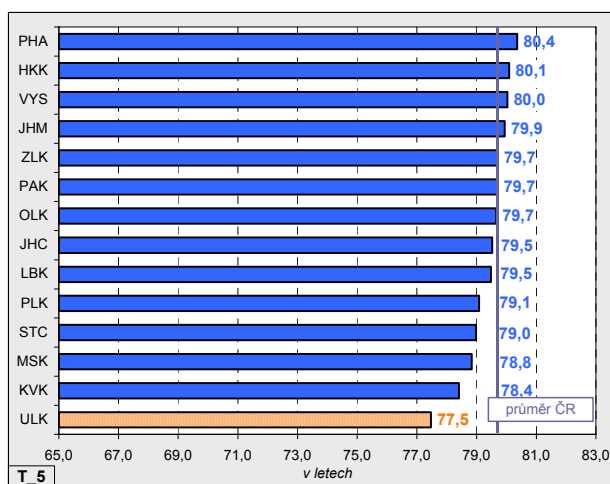
Střední délka života novorozence - ŽENY v roce 1992

Střední délka života novorozence - MUŽI v roce 2006

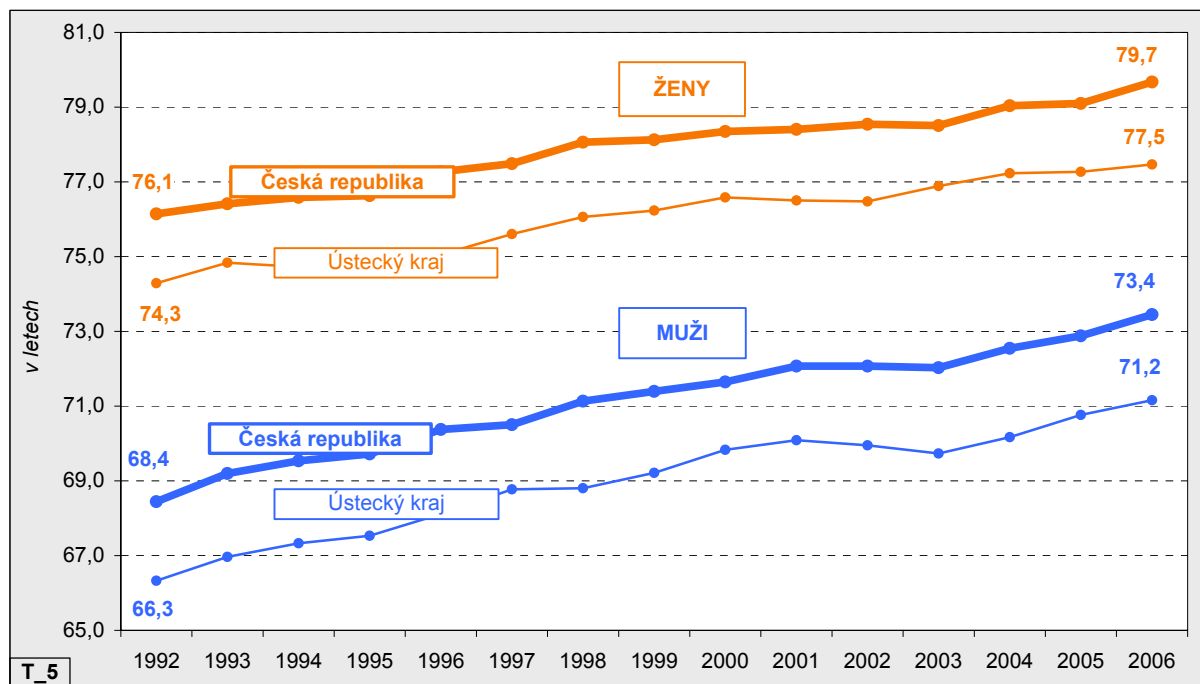
Střední délka života novorozence - ŽENY v roce 2006

Vzhledem k přirozenému jevu, který se označuje termínem „mužská nadúmrtnost“, je **naděje dožití žen** přirozeně **vyšší než u mužů**. Tento rozdíl bývá poměrně velký a je to jeden z hlavních důvodů, proč se standardně publikuje naděje dožití zvlášť pro ženy a zvlášť pro muže.

Vzhledem k tomu, že se Ústecký kraj dlouhodobě potýká se zhoršenou kvalitou životního prostředí, že má (resp. měl) relativně vysoký podíl pracovních sil vykonávajících nebezpečnou práci a také proto, že má značně specifické složení populace, je **úmrtnost v kraji relativně vysoká a naděje dožití relativně nízká** (tzn. střední délka života relativně krátká). Jak je možné vidět na předchozích grafech, Ústecký kraj obsazuje spolu s Karlovarským a Moravskoslezským krajem trvale poslední příčky při porovnání s ostatními regiony České republiky.

Střední délka života (naděje dožití) novorozence v letech 1992-2006

Ovšem spíše než porovnání s ostatními kraji je pro udržitelný rozvoj Ústeckého kraje důležitý dlouhodobý trend, který v kraji probíhá. Za posledních 15 let se **naděje dožití zvýšila o 3,2 roku u žen a o 4,8 let u mužů**. Jedná se o jev, který probíhá v celé České republice a je spojený hlavně se zlepšením zdravotní péče, s lepší dostupností léků a se změnou životního stylu. V obou případech, jak u mužů, tak u žen, je tento růst mírně podprůměrný, nicméně trend stále kopíruje vývoj v České republice jako celku. Rozdíl mezi nimi se proto téměř nemění a Ústecký kraj si svou pozici vůči ČR alespoň udržuje.

Český statistický úřad publikuje střední délku života v každém věku. Proto je možné jako doplňkový ukazatel použít například **střední délku života 60letých nebo 65letých**, který vyčísluje, kolika let se ještě pravděpodobně dožijí 60letí či 65letí. Lidé, kteří se tohoto věku totiž dožili, již „překonali“ nástrahy úmrtí pro nižší věkové skupiny, a proto je jejich naděje dožití vyšší, než pouhé odečtení 60 (či 65) let od naděje dožití novorozence. I v tomto případě došlo k prodloužení střední délky života, a to u 60letých mužů o 2,5 let (z původních 14,0 let na 16,6 let) a u žen o 2,0 roky (z 18,6 let na 20,5 let). I v tomto případě se ovšem jedná o jedny z nejnižších hodnot v České republice.

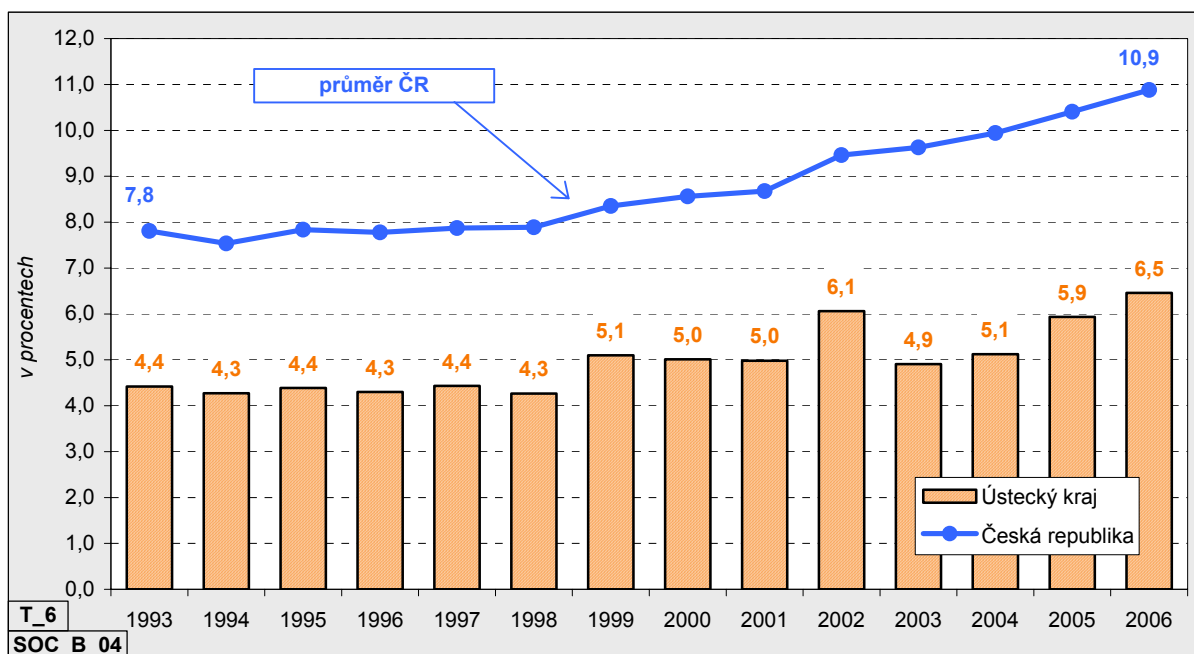
PODÍL OBYVATEL S DOKONČENÝM VYSOKOŠKOLSKÝM VZDĚLÁNÍM

Úroveň vzdělanosti zjišťuje Český statistický úřad v celé populaci pouze při **Sčítání lidu, domů a bytů** jednou za deset let. Tato data se promítají do výsledků **Výběrového šetření pracovních sil** (publikovaných každé čtvrtletí), z něhož pak lze i v regionálním (krajském) členění získat vzdělanostní strukturu obyvatel starších 15 let a vzdělanostní strukturu pracovních sil. Vzdělanostní struktura obyvatelstva se podrobněji věnuje i kapitola 3.3 (priorita B) a také kapitola 2.

Pro Ústecký kraj je **vzdělanostní struktura obyvatelstva jedním z klíčových problémů** a úzce souvisí s vysokou nezaměstnaností v regionu. Vzhledem k předchozí jednostranné specializaci kraje na těžký průmysl a energetiku byla jednostranně zaměřena i vzdělanostní struktura obyvatelstva. Částečně (byť nepřímou) je příčinou nepříznivého stavu i poválečný odsun původního obyvatelstva a struktura nově příchozích, kteří k oblasti neměli blízký vztah. Svou roli v současné době sehraje i blízkost Prahy, která jako přirozené ekonomické centrum nabízí kvalifikovaným pracovníkům širokou škálu uplatnění.

Podíl obyvatel starších 15 let s vysokoškolským vzděláním v letech 1993-2006 (v %)

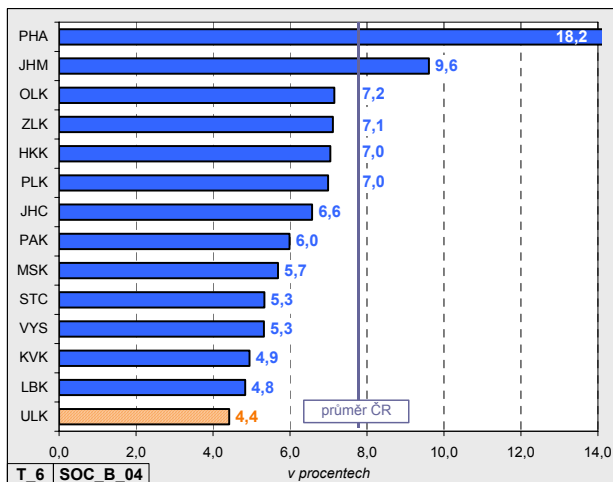
Zdroj: ČSÚ Výběrové šetření pracovních sil

Jak je z předchozího grafu patrné, podíl vysokoškolsky vzdělaných obyvatel se v Ústeckém kraji dlouhodobě pohybuje **hluboko pod celorepublikovým průměrem**. Podíl vysokoškolsky vzdělaných se postupně v celé České republice **zvyšuje**. Stejně tak tomu je i v Ústeckém kraji, ale bohužel podstatně pomalejším tempem. Zatímco v České republice jako celku se jejich podíl zvýšil o 3,1 procentního bodu, v případě Ústeckého kraje se jednalo zhruba o 2,0 procentní body (z původních 4,4 % na necelých 6,5 %, což představuje čtvrtý nejnižší nárůst). K největšímu nárůstu (o 4,9 procentního bodu) došlo v tomto období v Hlavním městě Praze. Praha má spolu s Jihomoravským krajem daleko nejpríznivější vzdělanostní strukturu v ČR, takže tyto dva kraje jsou nakonec jediné, které dlouhodobě překračují republikový průměr.

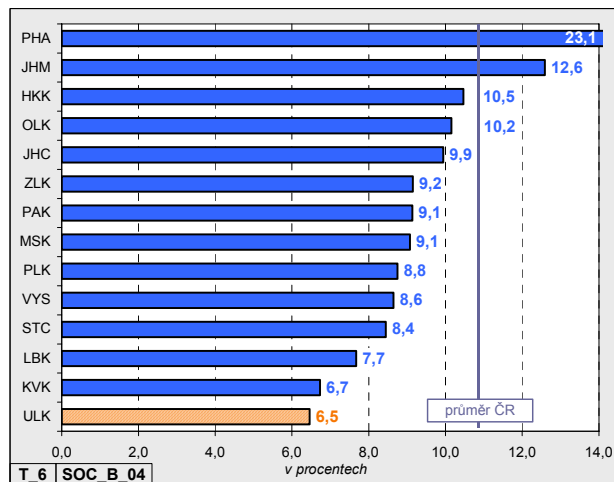
Podíl obyvatel starších 15 let s vysokoškolským vzděláním v roce 1993 (v %)

Zdroj: ČSÚ Výběrové šetření pracovních sil

Podíl obyvatel starších 15 let s vysokoškolským vzděláním v roce 2006 (v %)

Zdroj: ČSÚ Výběrové šetření pracovních sil

INCIDENCE ALERGICKÝCH ONEMOCNĚNÍ

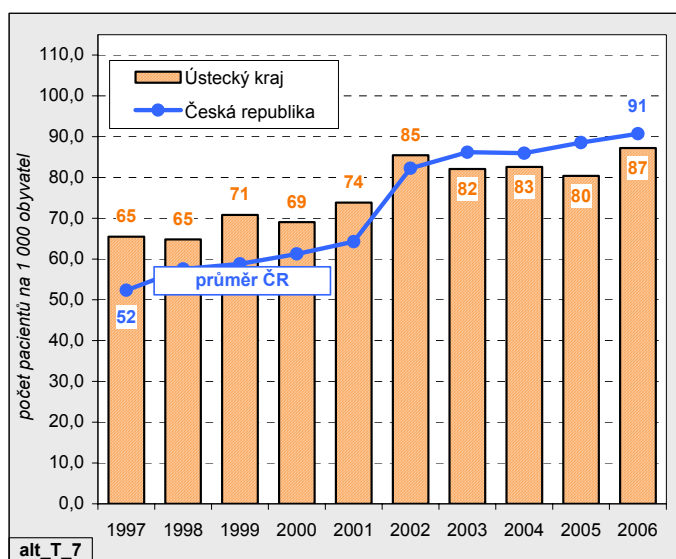
Tento indikátor Český statistický úřad nemá k dispozici. Zdrojem těchto dat může být pouze Ústav zdravotnických informací a statistiky České republiky (ÚZIS), ale ten v současné době takový ukazatel nesleduje. Proto nabízíme alternativní indikátor, který zachovává smysl a důvod zařazení původního indikátoru. Jedná se o počet léčených pacientů alergologie na 1 000 obyvatel (viz následující).

POČET LÉČENÝCH PACIENTŮ ALERGOLOGIE (alternativní indikátor)

Jedná se o alternativní indikátor k původnímu indikátoru „incidence alergických onemocnění“ uvedeném ve Strategii Ústeckého kraje (viz výše). ÚZIS v této souvislosti publikuje také například počet dispenzarizovaných (sledovaných) pacientů, ale při zachování základní myšlenky původního indikátoru se

Počet léčených pacientů alergologie* na 1 000 obyvatel v letech 2000-2006

Zdroj: Ústav zdravotnických informací a statistiky České republiky

* od roku 2002 jsou zahrnuti i pacienti léčení na pracovištích imunologie

jako vhodnější jeví spíše námi vybraný „počet léčených pacientů v daném roce“. Tento alternativní indikátor vyjadřuje počet pacientů, kteří byli v daném roce alespoň jednou na alergologii ošetřeni (vyšetřeni). Je-li tedy pacient v daném roce ošetřen vícekrát, je do této statistiky započten pouze jednou.

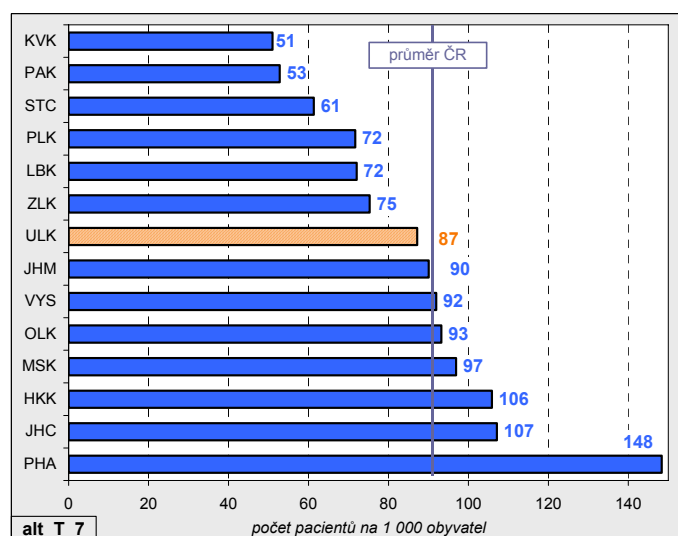
Zařazení indikátoru, který se věnuje alergickým onemocněním, patrně vycházelo z předpokladu, že špatné životní prostředí se významně odráží ve zdravotním stavu populace¹⁷. Zdraví je také jednou z priorit sociálního pilíře, ale v něm jsou indikátory věnovány příčinám smrti, onemocněním kardiovaskulárního systému a zhoubným nádorům, ne alergickým onemocněním.

Podle tohoto alternativního ukazatele byl sice v minulých letech Ústecký kraj regionem s nadprůměrným počtem pacientů alergologie,

ale vývoj v posledních letech (alespoň podle tohoto indikátoru) naznačuje, že oproti ostatním se jeho pozice postupně mění. V České republice jako celku dochází k neustálému růstu počtu těchto pacientů, zatímco v Ústeckém kraji se jejich počet v roce 2002 stabilizoval a kraj se tak pohybuje pod celorepublikovým průměrem. V současné době zaujímá Ústecký kraj postavení zhruba uprostřed pomyslného žebříčku všech krajů. Změna postavení kraje (podprůměrné) však může souviset se změnou metodiky tohoto ukazatele v roce 2002, kdy se do něj začali zahrnovat i pacienti imunologických pracovišť. Stejně tak může hodnota ukazatele (spíše než se skutečnou nemocností) souviset s kapacitou alergologických a imunologických pracovišť v kraji a s mírou osvěty a zájmu obyvatelstva o vlastní zdravotní stav. Totéž ovšem platí i o původním indikátoru ze Strategie: „incidence alergických onemocnění“.

Počet léčených pacientů alergologie a imunologie na 1 000 obyvatel v roce 2006

Zdroj: Ústav zdravotnických informací a statistiky České republiky

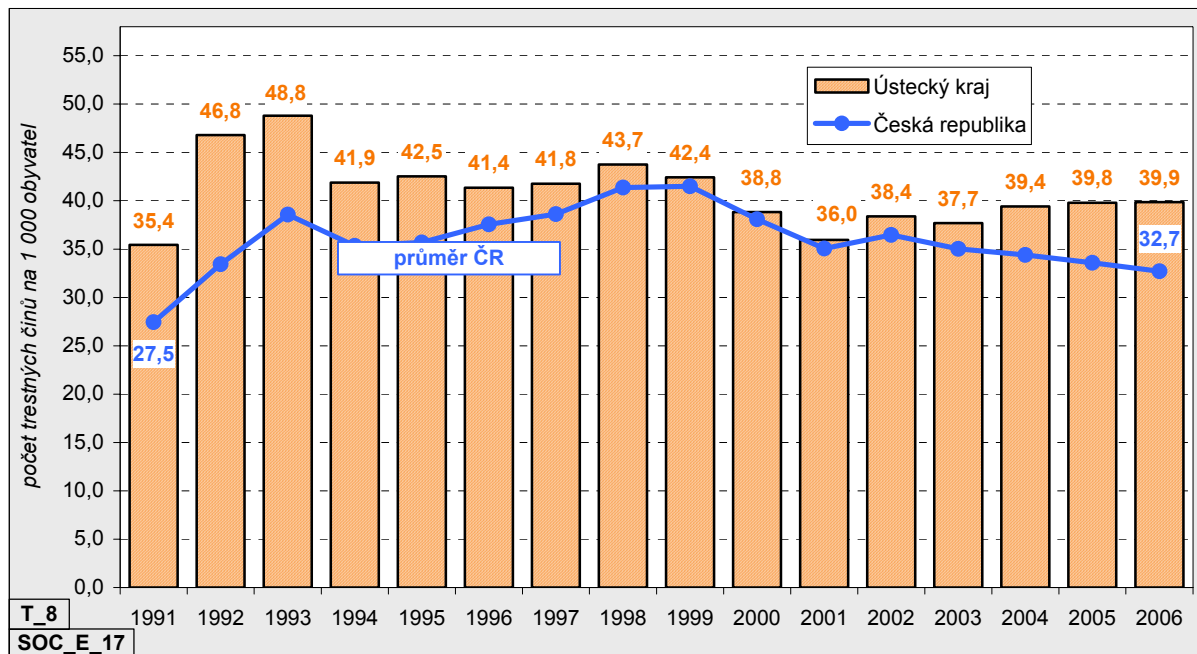
¹⁷ Strategie udržitelného rozvoje Ústeckého kraje neuvádí důvody zařazení jednotlivých titulkových indikátorů.

POČET ZJIŠTĚNÝCH TRESTNÝCH ČINŮ NA 1 000 OBYVATEL

Kriminalita je další problematickou oblastí, která Ústecký kraj dlouhodobě trápí. Již několik výše uvedených titulkových indikátorů (například nezaměstnanost či vzdělanostní struktura) se přímo zabývalo tzv. lidským kapitálem. Tento ukazatel je dalším v této řadě. Navíc vzhledem k tomu, že všechny předchozí charakte-

Počet zjištěných trestných činů na 1 000 obyvatel v letech 1991-2006

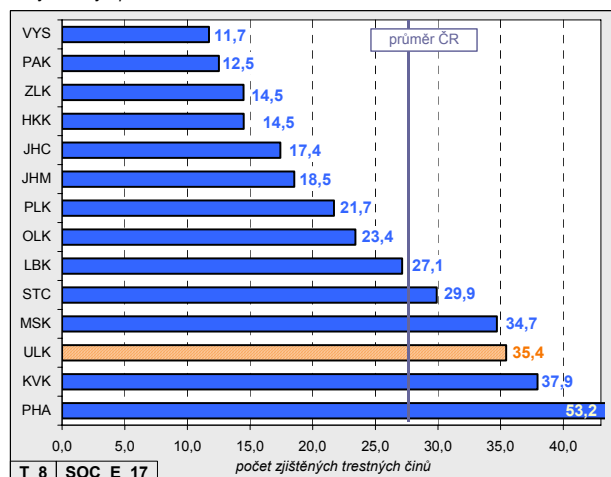
Zdroj: Policejní prezidium ČR

ristiky populace Ústeckého kraje jsou důležitými faktory kriminality, můžeme indikátor kriminality považovat za jeden z těch, **v němž se odráží celková úroveň sociálního kapitálu**. O tom, že je lidský kapitál vnímán v Ústeckém kraji jako problematický faktor udržitelného rozvoje, svědčí i stanovení Priority E sociálního pilíře, jejímž cílem je „zvýšit kvalitu sociálního kapitálu v kraji“. Důkazem je i to, že je kriminalita jedním z titulkových indikátorů Strategie.

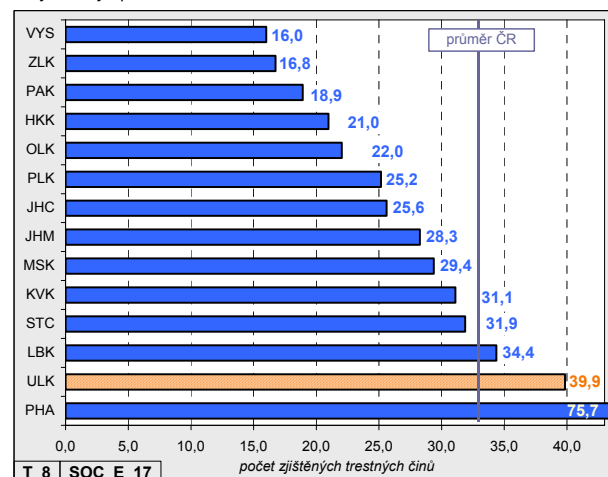
Počet zjištěných trestných činů na 1 000 obyvatel v roce 1991

Zdroj: Policejní prezidium ČR

Počet zjištěných trestných činů na 1 000 obyvatel v roce 2006

Zdroj: Policejní prezidium ČR

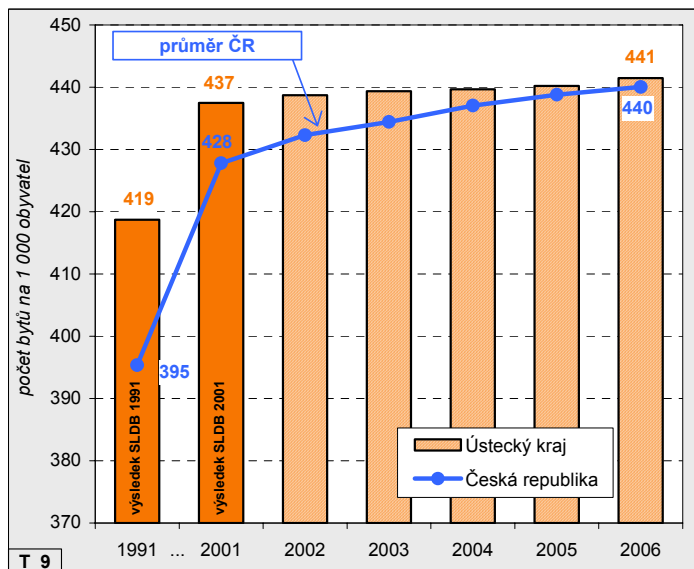

Jak je patrné z výše uvedeného grafu, až do roku 2004 počet zjištěných trestných činů v Ústeckém kraji zhruba kopíroval trend probíhající v celé České republice. Pohyboval se však stále **vysoko nad** tímto **průměrem**. Od roku 2004 do roku 2006 se sice situace v kraji podle tohoto ukazatele stabilizovala (indikátor rostl meziročně velmi mírně), ale v porovnání se zbytkem republiky se situace zhoršovala, protože v České republice jako celku již čtyři roky počet zjištěných trestných činů klesá. Ústecký kraj si tak stále udržuje jednu z nejhorších pozic v porovnání s ostatními kraji (viz výše dva menší grafy).

POČET BYTŮ

Počet bytů v celé České republice (v obcích i jejich částech) zjišťuje Český statistický úřad při Sčítání lidu, domů a bytů jednou za deset let¹⁸. Nejnovější data jsou tedy k dispozici k 1. 3. 2001, kdy proběhlo poslední Sčítání lidu domů a bytů. Přestože koncept udržitelného rozvoje sleduje dlouhodobé trendy a frekvence

Počet bytů na 1 000 obyvatel v letech 1991 a 2001 (výsledky SLDB) a v letech 2002-2006 (odhad)

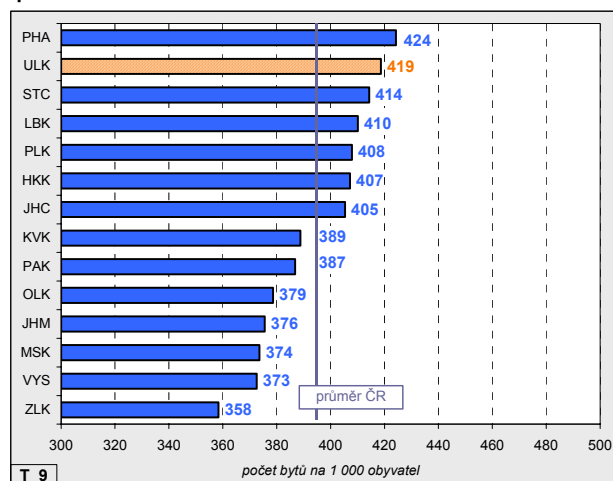

zjišťování jednou za 10 let by tak mohla být v této oblasti považována za dostačující, nelze ignorovat současné dramatické změny trendů v oblasti bydlení (v posledních 17 letech). Proto **vedle výsledků SLDB 1991 a 2001** uvádíme **i kvalifikovaný odhad stavu pro období 2002 až 2006**, a to na základě počtu zrušených a dokončených bytů.

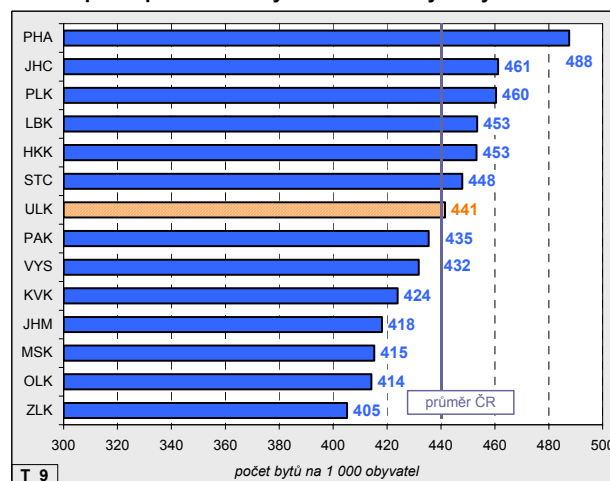
Jak potvrzuje vedlejší graf, je v Ústeckém kraji dlouhodobě vyšší počet bytů, které připadají na 1 000 obyvatel, než je průměr v České republice jako celku. Tuto **nadprůměrnou bytovou vybavenost** si kraj přinesl z doby komunistického režimu, který kladl velký důraz na těžký průmysl a snažil se podporovat příchod pracovních sil do regionu, který byl „energetickou a materiálovou (surovinovou) základnou“ pro ostatní kraje České republiky.

Tento předstih před celorepublikovým průměrem se ovšem postupně po celá 90. léta snižoval, což potvrzovaly i výsledky Sčítání lidu, domů a bytů v roce 2001. A podle odhadů za období 2002 až 2006 tento trend i nadále pokračuje. Ústecký kraj si sice i nadále udržuje nadprůměrně vysokou bytovou vybavenost, ale **svou pozici rok od roku ztrácí**. Hlavní důvody tohoto vývoje leží samozřejmě v dlouhodobě výrazně nízké intenzitě nové bytové výstavby (oproti ostatním krajům), která jde ruku v ruce jak s ekonomickou situací v regionu, tak i s relativně dostatečným počtem bytů a jejich relativně nižší cenou.

Počet bytů na 1 000 obyvatel v roce 1991 - podle SLDB 1991

Počet bytů na 1 000 obyvatel v roce 2006 - odhad podle počtu zrušených a dokončených bytů

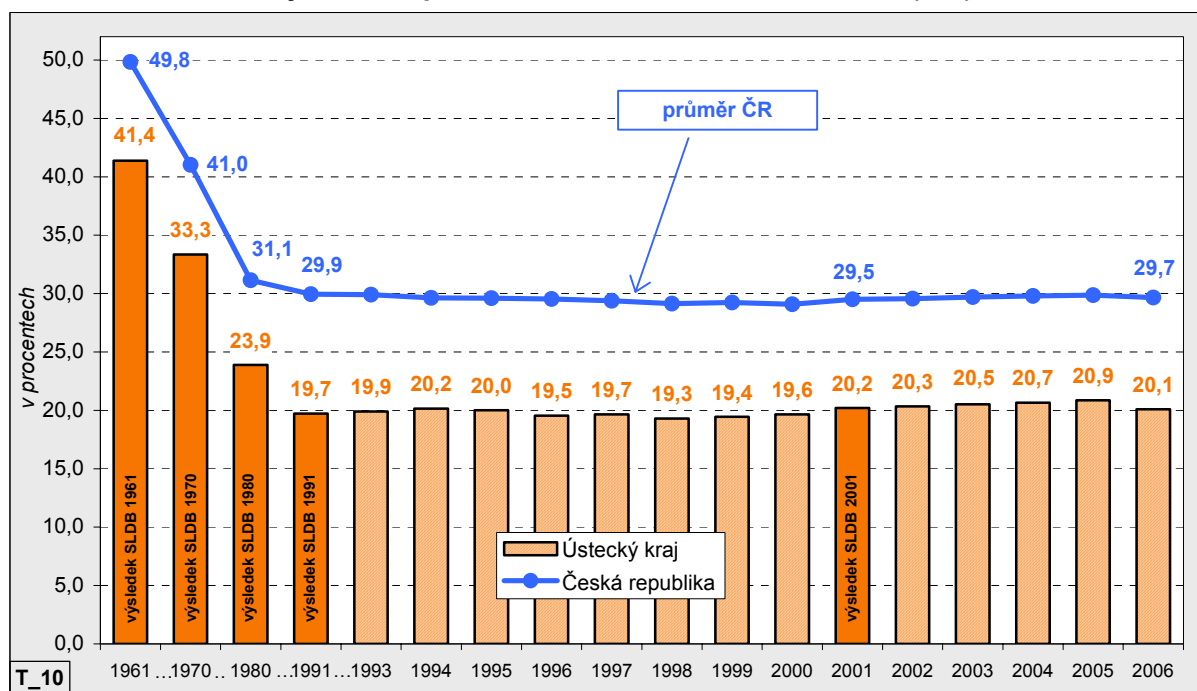

¹⁸ Český statistický úřad také spravuje Registr sčítacích obvodů a budov, který se neustále aktualizuje (pomocí výkazů ČSÚ ze stavebních úřadů, vlastním šetřením a přebíráním dat z Katastru nemovitostí ČR) a který obsahuje data o budovách v daném regionu, ale výstupy z něj se zatím standardně nepublikují. Proto data z registru nebudeme používat ani v této publikaci. V současné době registr slouží převážně k vytváření podkladů pro terénní statistická zjišťování, a dále k přípravě Sčítání lidu, domů a bytů a na základě zakázky je z registru možné poskytovat výběry. Přestože zdroj nevyužijeme, považujeme za vhodné zmínit se zde o jeho existenci, protože se jedná o potenciální datový zdroj a pokud by v budoucnosti došlo k rozšíření jeho využitelnosti, rozšířily by se i možnosti výběru indikátorů udržitelného rozvoje. Proto by o něm měli zpracovatelé budoucích indikátorových sad rovněž vědět.

PODÍL VENKOVSKÉ POPULACE (podle statutu obce)

Jak již bylo řečeno v úvodu kapitoly o titulkových indikátorech, tento indikátor není ve Strategii udržitelného rozvoje jasně definován. Může být definován jako podíl obyvatel v obcích, které nemají statut města (bez ohledu na jejich velikost) nebo jako podíl obyvatel v obcích do 2 000 obyvatel, což je hranice mezi venkovem a městem, jak ji definuje Regionální operační program NUTS 2 Severozápad. V jedné z datových příloh Strategie jsou sice pod názvem tohoto indikátoru uvedeny hodnoty podílu venkovského obyvatelstva ve shodě s první definicí (dle statutu), ale podle logiky Strategie by tento indikátor měl zachytit spíše stupeň urbanizace v kraji, a tedy podíl venkovského obyvatelstva podle velikosti obce¹⁹. Podíl venkovského obyvatelstva je samozřejmě podle každé definice odlišný, byť zatím ne výrazně, ale tento rozdíl se může časem prohlubovat, protože došlo ke změně legislativních podmínek, za kterých může obec získat statut města²⁰. Proto ukazatel podíl venkovského obyvatelstva počítaný podle počtu obyvatel uvádíme jako alternativní indikátor v následující podkapitole.

Podíl venkovského obyvatelstva podle statutu obce v letech 1961-2006 (v %)

Stejně jako v celé České republice i v Ústeckém kraji v druhé polovině 20. století probíhala postupná urbanizace a podíl venkovského obyvatelstva se neustále snižoval. Jak dokazují níže uvedené grafy, Ústecký kraj se vyznačuje **relativně malým podílem venkovského obyvatelstva** (obyvatel žijících v obcích bez statutu města) pohybujičím se dlouhodobě pod republikovým průměrem.

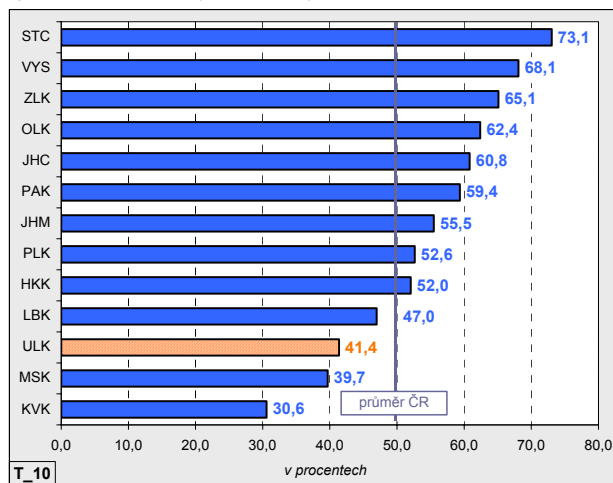
Na druhou stranu je nutné upozornit na to, že mezi regiony uvnitř kraje existují velké rozdíly. Oblasti na jihu kraje se historicky věnují spíše zemědělské výrobě a jejich sídelní struktura je relativně roztržštěná. Vyznačují se velkým počtem malých obcí. Vedle toho si přes 200 let trvající industrializační proces vyžádal v podkrušnohorském pásu Ústeckého kraje vysokou koncentraci pracovních sil a tudíž i velký počet relativně velkých měst. Navíc s tím, jak se rozšiřovala těžba hnědého uhlí a nepodařilo se obnovit dostatečný počet obyvatel ve vysídlených obcích po druhé světové válce, mnoho malých obcí postupně zaniklo, což urbanizační proces urychlilo. Na rozdíl od ostatních krajů, Ústecký kraj nemá jedno přirozené centrum,

¹⁹ V celé České republice, stejně jako v Ústeckém kraji má totiž řada malých obcí statut města, přestože mají z urbanistického pohledu vesnický charakter. V Ústeckém kraji jako příklad uvedme Loučnou pod Klínovcem, která je městem a má 93 obyvatel (k 1. 1. 2007).

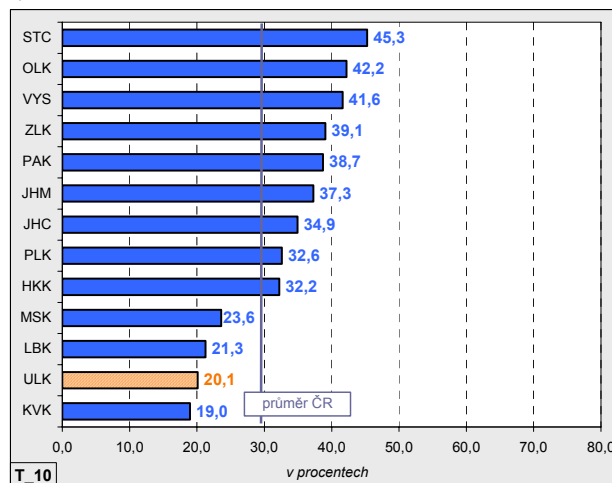
²⁰ Zákon č. 234/2006 Sb., kterým se mění zákon č. 128/2000 Sb., o obcích (obecních zřizováních), totiž s účinností od 1. července 2006 umožňuje navrátit statut města těm obcím, které byly před 17. květnem 1954 městy (tzv. historická města), a to bez ohledu na počet obyvatel (do té doby obec mohla získat statut města pouze při splnění podmínky více než 3 000 obyvatel). Tím se do budoucna podstatně mění vypovídací schopnost ukazatele „podíl městského obyvatelstva“, tak jak byl doposud (podle statutu obce) publikován.

kteřé by fungovalo jako hlavní pól rozvoje regionu. Místo toho zde existuje **aglomerační pás měst**, který vede od Děčína na východě, přes Ústí nad Labem a Teplice a Most až po Chomutov na západě kraje.

Podíl venkovského obyvatelstva v roce 1961 (v %)
- podle statutu obce (SLDB 1961)

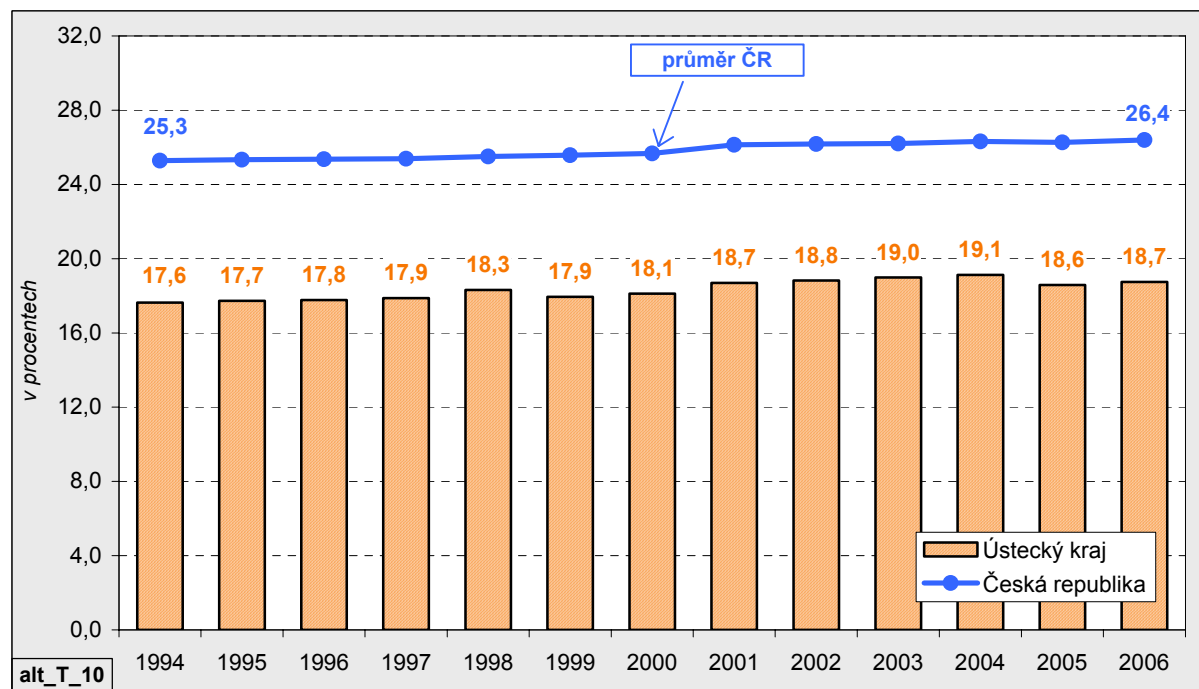
Podíl venkovského obyvatelstva v roce 2006 (v %)
- podle statutu obce

PODÍL VENKOVSKÉ POPULACE (podle počtu obyvatel v obci – do 2 000 obyvatel)

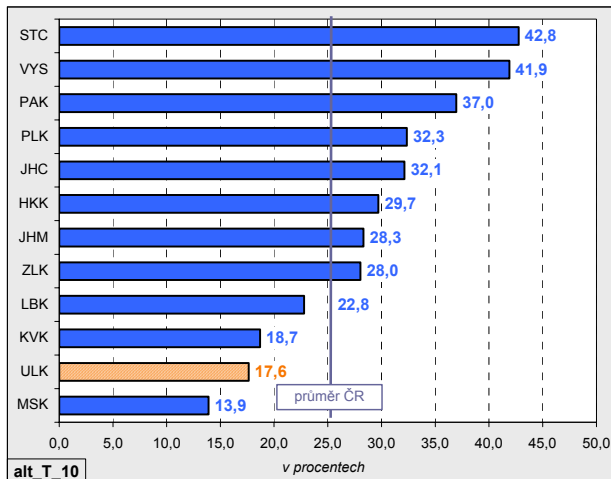
Tento indikátor je alternativní verzí indikátoru „podíl venkovského obyvatelstva“ (viz předchozí podkapitola). Jak je z níže uvedeného grafu patrné, je podíl obyvatelstva ve venkovských sídlech nižší, než obyvatel v obcích bez městského statutu. Obce do 2 000 obyvatel mají navíc dlouhodobě kladné migrační saldo a počet obyvatel se tak v těchto obcích každý rok zvyšuje. Ovšem na tomto místě je nutné upozornit na to, že vývoj indikátoru je velmi silně ovlivněn náhlými změnami sídelní struktury jako například sloučením obcí či naopak vznikem nových obcí ze stávajících měst a obcí. A to samozřejmě platí pro oba indikátory, podle obou metodik.

Podíl venkovského obyvatelstva (obce do 2 000 obyvatel) v letech 1994-2006 (v %)

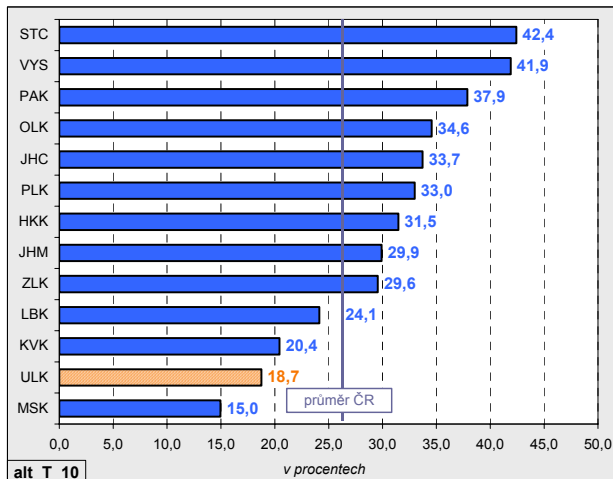

Stejně jako v případě podílu venkovského obyvatelstva podle statutu obce i v tomto vyjádření je patrná vysoká koncentrace obyvatel Ústeckého kraje do větších obcí. Zatímco v celé České republice žije na venkově více než čtvrtina obyvatel, v Ústeckém kraji je to méně než jedna pětina.

Podíl venkovského obyvatelstva v roce 1994 (v %)
- obyvatelé obcí do 2 000 obyvatel

Podíl venkovského obyvatelstva v roce 2006 (v %)
- obyvatelé obcí do 2 000 obyvatel

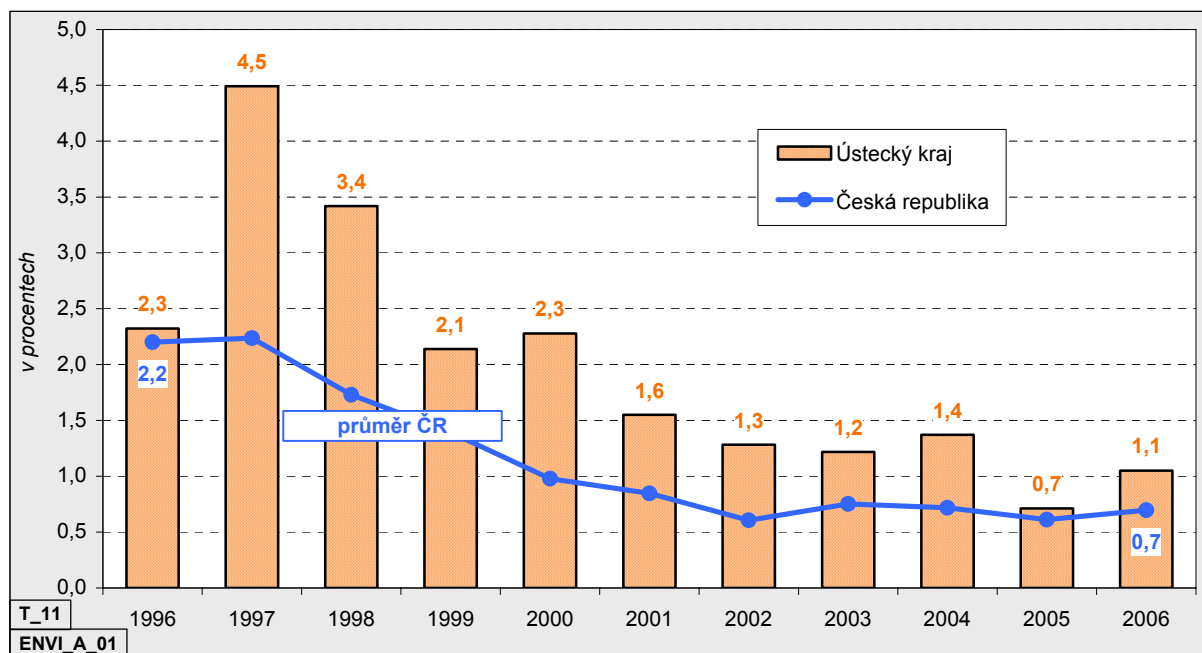

PODÍL POŘÍZENÝCH INVESTIC NA OCHRANU ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ (podle sídla podniku)

Pro Ústecký kraj, jehož velká část území je zasažena těžbou hnědého uhlí a tradiční průmyslovou výrobou, je ochrana životního prostředí (spolu s kvalitou lidských zdrojů) klíčovou problematikou udržitelného rozvoje. Energetika, těžba, chemický průmysl i strojírenství, na které se kladl takový důraz v druhé polovině 20. století, za sebou zanechaly ekologické zátěže, s nimiž se Ústecký kraj potýká dodnes.

Od začátku 90. let se v celé České republice začalo s masivními programy na ochranu životního prostředí. Tento trend vyvrcholil v letech 1997 a 1998. Rok 1998 byl totiž konečnou lhůtou pro realizaci tzv. environmentálních doplňků podle zákona 309/1991 Sb. o ochraně ovzduší před znečišťujícími látkami. Největší podíl těchto výdajů byl vynaložen právě v Ústeckém a Moravskoslezském kraji. Jednalo se hlavně o ochranu čistoty ovzduší a čistoty vod. V těchto krajích ovšem byly vysoké i výdaje do dalších složek ochrany životního prostředí. Vzhledem k tomu, že je tento indikátor rovněž součástí indikátorové sady environmentálního pilíře, budeme se mu blíže věnovat ještě v kapitole 3.4. Součástí sady tohoto pilíře jsou totiž i dva další indikátory, které blíže specifikují strukturu investic do životního prostředí.

Pořízené investice na ochranu životního prostředí na HDP* v letech 1996-2006 (v %)
- podle sídla podniku

* HDP v běžných cenách

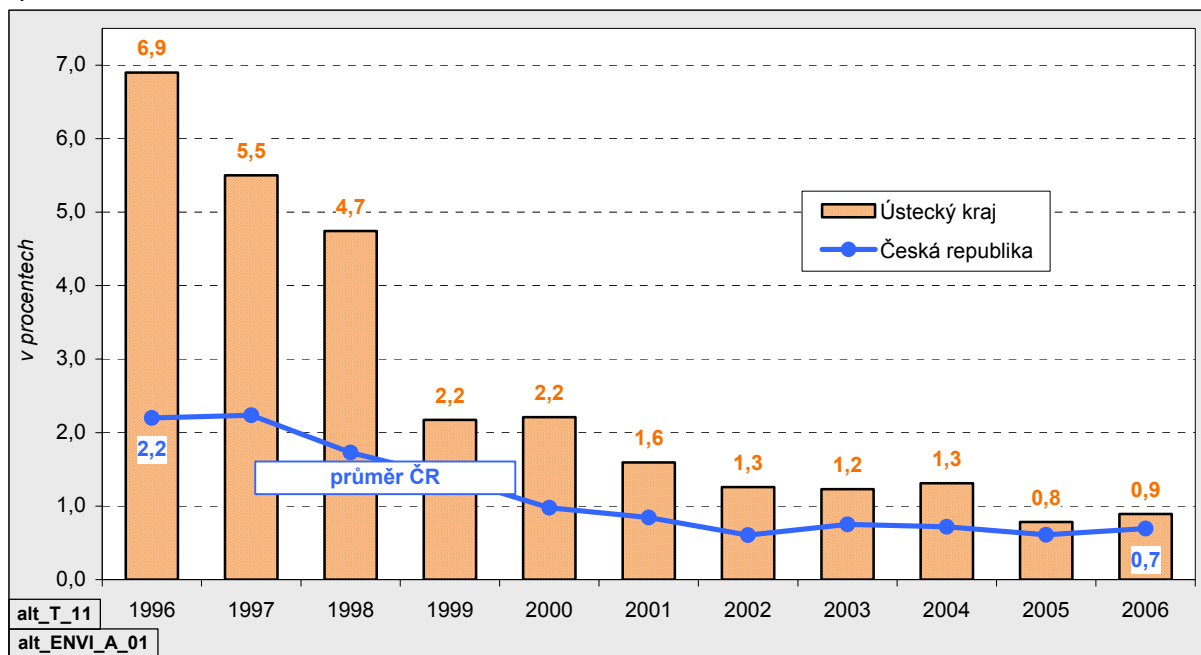
Jak již bylo upozorněno v úvodu této kapitoly, Strategie Ústeckého kraje nedefinuje tento titulkový indikátor jednoznačně. Český statistický úřad ho totiž publikuje ve dvou různých pohledech, a to **podle kraje sídla investora** a **podle místa realizace investice**. Z dat uvedených přímo ve Strategii Ústeckého kraje (v environmentálním pilíři) lze usuzovat, že autoři dali přednost pohledu „podle sídla investora“. Ovšem vzhledem k tomu, že by měly indikátory popisovat reálnou situaci v kraji, vhodnější by byl spíše indikátor „podle místa realizace investice“ uvedený v následující podkapitole.

PODÍL POŘÍZENÝCH INVESTIC NA OCHRANU ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ (podle místa realizace)

Tento indikátor je alternativním indikátorem k „Pořízené investice na ochranu životního prostředí podle sídla podniku“ (viz výše). Rozdíl mezi oběma indikátory je v jednotlivých krajích velmi různý. Vzhledem k tomu, že mnoho podniků má své sídlo registrováno v Hlavním městě Praze, je při pohledu na data podle sídla investora evidováno v Praze velké množství investic, které se fakticky realizují v ostatních krajích.

Pořízené investice na ochranu životního prostředí na HDP* v letech 1996-2006 (v %)

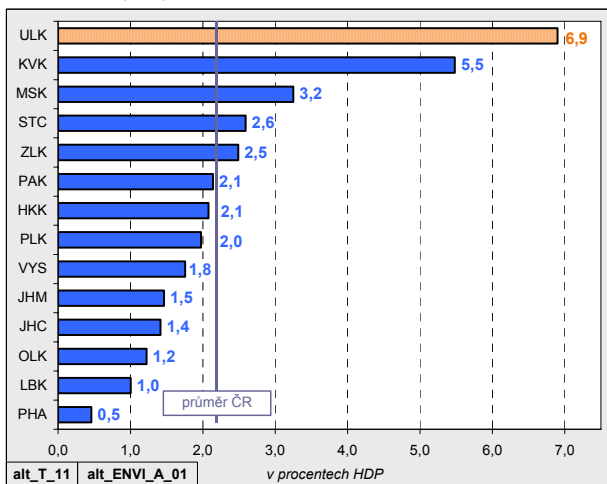
- podle místa realizace investice

* HDP v běžných cenách

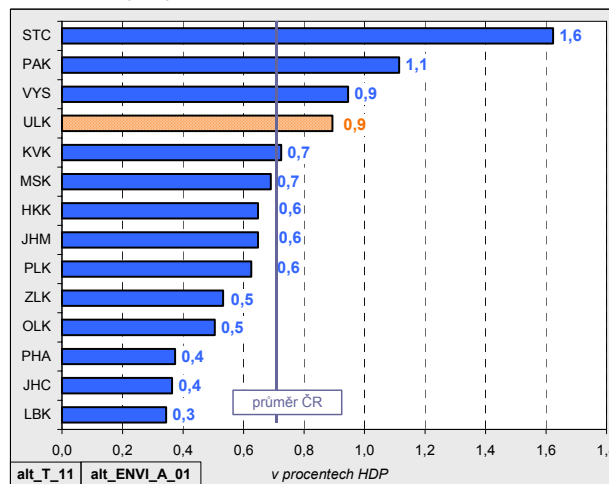
Pro Ústecký kraj, který má na svém území například velké výrobní komplexy energetického podniku ČEZ, a.s. (sídli v Praze), **byl a je tento rozdíl velmi významný**. Přestože se postupně stírá (oproti například polovině 90. let, kdy probíhaly odsířovací programy), nelze tento rozdíl zanedbat.

Pořízené investice na ochranu životního prostředí na HDP* v roce 1996 (v %) - dle místa realizace investice

* HDP v běžných cenách

Pořízené investice na ochranu životního prostředí na HDP* v roce 2006 (v %) - dle místa realizace investice

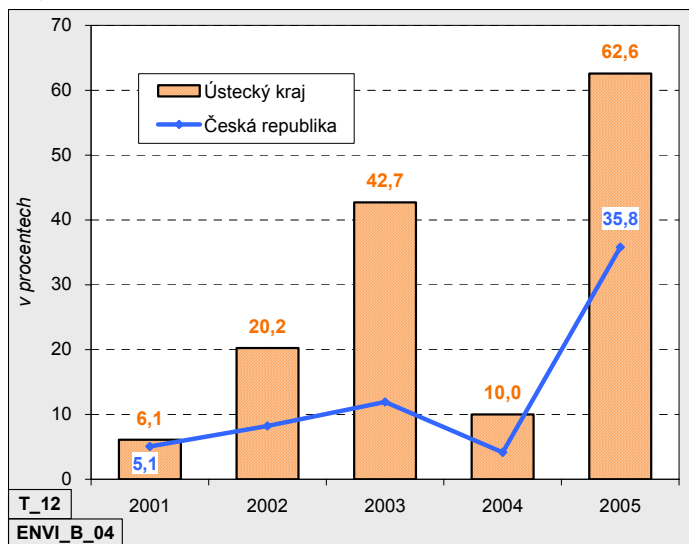

* HDP v běžných cenách

OBLASTI SE ZHORŠENOU KVALITOU OVZDUŠÍ

Investice na ochranu životního prostředí (předchozí indikátor) jsou důležitým indikátorem toho, jak se společnost stará o prostředí, ve kterém žije, ale neříká nic o tom, v jakém stavu životní prostředí ve skutečnosti je. Jedním z titulkových indikátorů, který určitým způsobem skutečně kvantifikuje kvalitu životního prostředí v kraji, je **podíl oblastí se zhoršenou kvalitou ovzduší na celkové rozloze kraje**²¹.

Podíl oblastí se zhoršenou kvalitou ovzduší na celkové rozloze kraje v letech 2001-2005 (v %)

Volba tohoto ukazatele jako jednoho z předních indikátorů Strategie se zdá být v případě Ústeckého kraje na místě. Ovzduší v kraji je dlouhodobě vnímáno v celé České republice jako jednoznačně špatné. Uhelné doly a tepelné elektrárny v Podkrušnohoří představovaly sice dlouhou dobu životně důležitý zdroj nerostných surovin a elektrické energie pro zbytek ČR, ale staly se také příčinou špatného životního prostředí v jeho regionech.

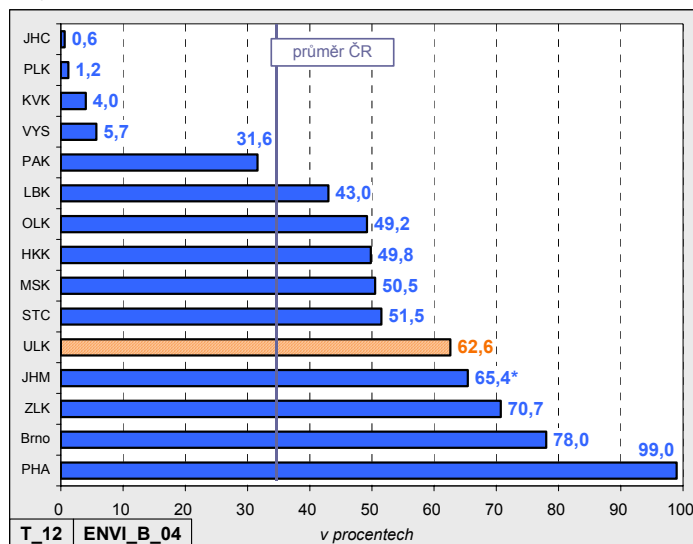
Vzhledem k tomu, že podíl oblastí se zhoršenou kvalitou ovzduší je součástí indikátorové soustavy hodnotící udržitelný rozvoj České republiky jako celku (viz Strategie udržitelného rozvoje ČR), je tento indikátor **zařazen také do kapitoly 2**.

V ní je rovněž uveden jeho podrobný metodický popis. Indikátor vychází z dat, která jednou ročně zveřejňuje Ministerstvo životního prostředí České republiky ve svém Věstníku²², a to na základě měření (a modelů) Českého hydrometeorologického ústavu v Praze²³.

Jak je ze zde uvedených grafů patrné (a rovněž z tabulky 2.1.36 v kapitole 2), i přes různé rozptylové podmínky v různých letech a i metodické změny při výpočtu indikátoru, patří Ústecký kraj dlouhodobě mezi kraje s nadprůměrnou rozlohou oblastí se zhoršenou kvalitou ovzduší. Podle naměřených dat však v roce 2005 došlo k výraznému meziročnímu zhoršení kvality ovzduší i v krajích, které byly dosud považovány za relativně čisté.

Problematické kvality ovzduší je ve Strategii Ústeckého kraje věnována priorita B environmentálního pilíře (kapitola 3.4). Vedle tohoto indikátoru, který vychází z měření imisí jsou zde také indikátory založené na měření emisí jednotlivých znečišťujících látek ovzduší.

Podíl oblastí se zhoršenou kvalitou ovzduší na celkové rozloze kraje/ČR v roce 2005 (v %)

* údaj za Jihomoravský kraj - bez Brna (Brno samostatně)

²¹ Data uvedená v této publikaci byla převzata pouze pro účely této publikace; nejsou běžnou součástí prezentovaných dat v publikacích ČSÚ.

²² Povinnost vymezovat oblasti se zhoršenou kvalitou ovzduší vešla v platnost spolu se zákonem o ochraně ovzduší dne 1. června 2002 (zákon 86/2002 Sb.). Hodnota indikátoru v roce 2001 nevychází z vymezení oblastí se zhoršenou kvalitou ovzduší podle platného zákona o ochraně ovzduší a nelze je tedy nalézt ve Věstníku Ministerstva životního prostředí ČR. Jedná se o data, která byla vytvořena podle (v té době navrhovaných) imisních limitů Českým hydrometeorologickým ústavem v rámci projektu Věda a výzkum.

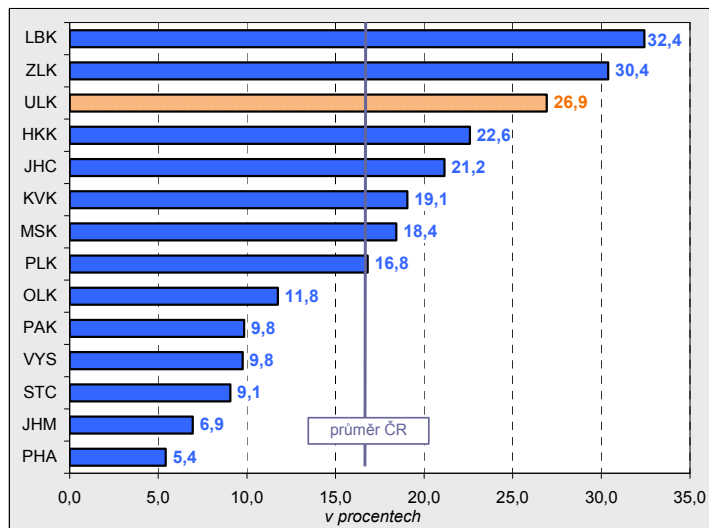
²³ V průběhu sledovaného období docházelo k postupnému zpřesňování metodiky měření a modelování, a proto je nutné hodnotit data (hlavně z počátku časové řady) při jejich vzájemném porovnání velmi opatrně. Pro hodnocení trendu je nutné získat delší časovou řadu dat.

ROZLOHA ZVLÁŠTĚ CHRÁNĚNÝCH ÚZEMÍ

Ústecký kraj se dlouhodobě potýká s předsudky obyvatel ostatních krajů (a dokonce i svých obyvatel), že je krajem s velmi špatným životním prostředím, že je regionem znečištěným a nevhodným pro trávení volného času. S takto vnímaným obrazem kraje ostře kontrastuje rozloha chráněných území v porovnání s ostatními regiony České republiky. Na více než čtvrtině území Ústeckého kraje se rozkládají chráněné krajinné oblasti, národní park a jiné chráněné lokality. Jak je vidět na vedlejším grafu, Ústecký kraj zaujímá třetí místo

Podíl celkové rozlohy zvláště chráněných území* na celkové rozloze kraje v roce 2006 (v %)

Zdroj: Agentura ochrany přírody a krajiny

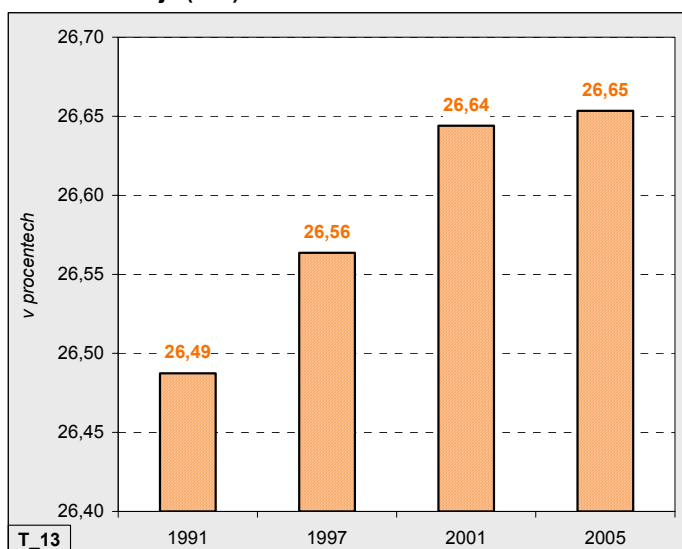

* bez ohledu na to, zda maloplošné chráněné území leží či neleží ve velkoplošném chráněném území

na pomyslném žebříčku všech krajů České republiky (za Libereckým a Zlínským krajem). Standardně se publikují odděleně rozlohy velkoplošných²⁴ a maloplošných²⁵ chráněných území. Celkovou rozlohu chráněných území v kraji ovšem nelze získat prostým sečtením těchto dvou rozloh, protože existují mezi těmito dvěma kategoriemi vzájemné překryvy. Námi prezentovaná data jsou však upravená a tyto duplicity jsou vyloučeny (viz graf níže).

Meziroční změny rozlohy chráněných území jsou většinou velmi malé, často jdou na vrub stále přesnějšímu zjišťování skutečné rozlohy jednotlivých chráněných území. Celková rozloha velkoplošných chráněných území se v posledních 15 letech nezměnila. V roce 2000 byl pouze vyhlášen Národní park České Švýcarsko, který se vyčlenil z Chráněné krajinné oblasti Labské pískovce. Jedná se tedy pouze o změnu formy ochrany. Pokud jde tedy o zvyšování celkové rozlohy chráněných území v kraji, dochází k němu pouze vyhlášením nových maloplošných území. Ty jsou ale většinou velmi malé a na celkové rozloze se jejich změny příliš neprojeví. Přesto, aby byl vývojový trend zachycen podrobněji, neuvádíme pouze počáteční rok 1991 a nejaktuálnější publikovaný rok 2005, ale rovněž roky 1997 a 2001 (viz vedle uvedený graf).

Podíl rozlohy zvláště chráněných území na celkové rozloze Ústeckého kraje (v %)

Vzhledem ke stále probíhajícímu procesu vymezování evropsky významných lokalit NATURA, nejsou rozlohy těchto území zatím do indikátoru započteny. I v jejich případě bude patrně docházet k významným překryvům se stávajícími chráněnými oblastmi. Náročnost takového vyčíslení je ovšem nad rámec této publikace a v tomto smyslu lze říci, že ČSÚ zatím tato data nemá k dispozici.

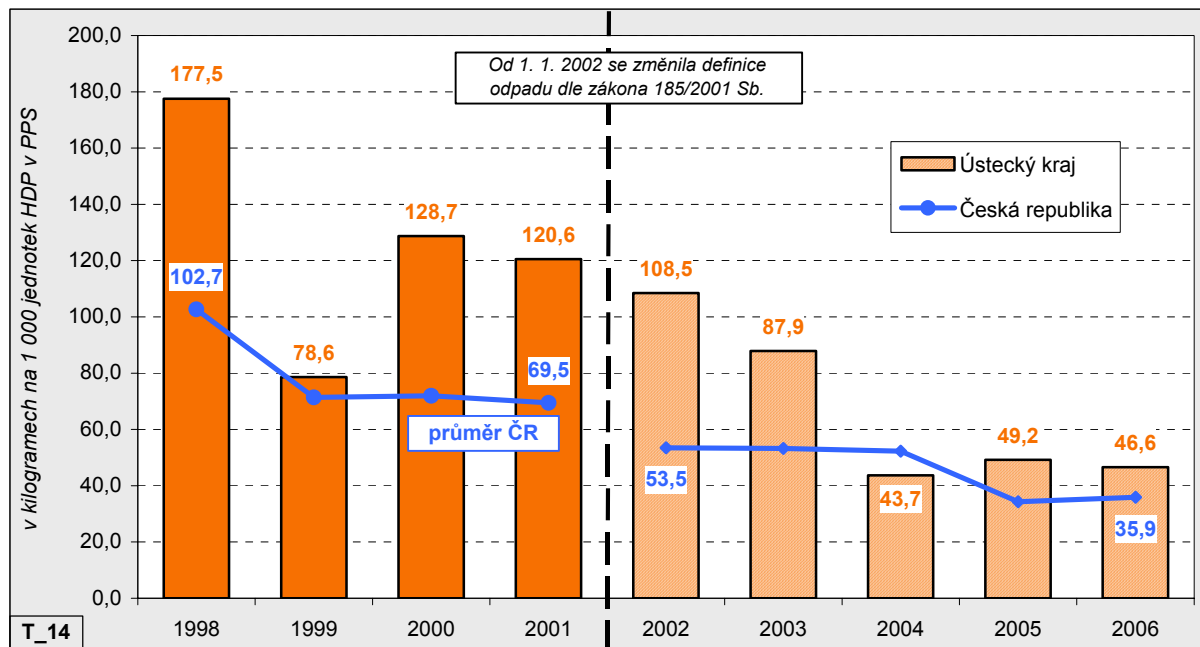
²⁴ Chráněné krajinné oblasti a národní parky

²⁵ Národní přírodní památky, národní přírodní rezervace, přírodní památky a přírodní rezervace

PRODUKCE PRŮMYSLOVÉHO ODPADU

Průmyslové odpady²⁶ jsou pouze částí celkově vyprodukovaných odpadů. Pro Ústecký kraj, který je krajem silně průmyslovým, se ovšem jedná o důležitou problematiku nejen v oblasti samotného životního prostředí, ale i o podmínku dlouhodobého rozvoje kraje. Proto je tento indikátor (byť na HDP vyjádřený v Kč²⁷) rovněž součástí indikátorové sady environmentálního pilíře (blíže viz kapitola 3.4).

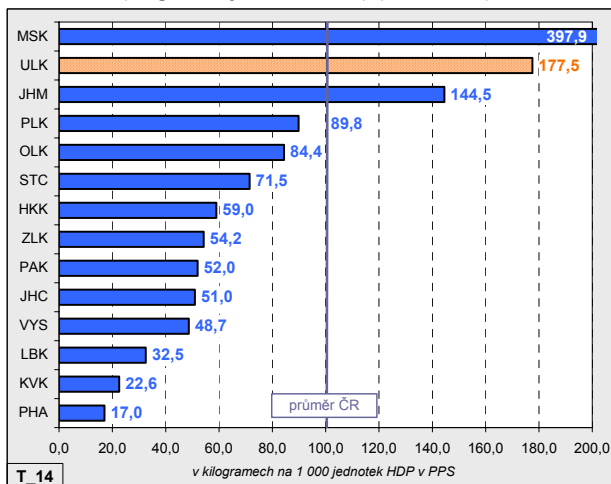
Produkce průmyslových* odpadů na jednotku HDP v letech 1998-2006 (v kg/1 000 jednotek PPS)
- podle sídla podniku

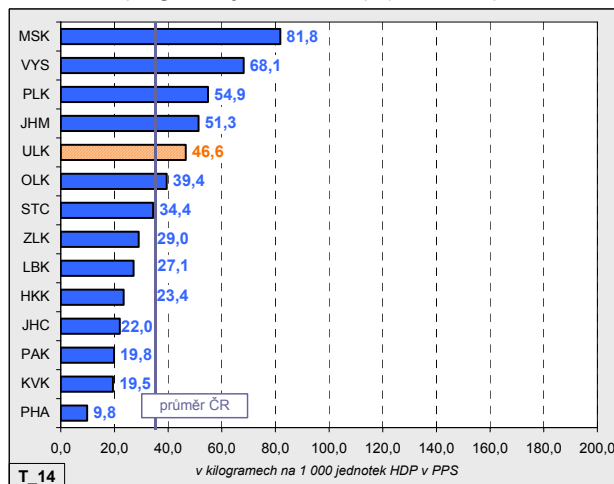
* Průmyslové odpady zahrnují odpady ze zpracovatelského průmyslu (OKEČ 15-37)

Jak je z předchozího grafu patrné, v celé České republice i v Ústeckém kraji má **produkce průmyslových odpadů sestupnou tendenci**²⁸. A to nejen pokud jde o „odpadovou náročnost ekonomiky“ (tj. odpady na jednotku HDP), ale také pokud jde o objem průmyslových odpadů. Jedním z důvodů tohoto poklesu je fakt, že se pro stále více respondentů stává z odpadu další surovina, kterou je možno využít ve vlastní

Produkce průmyslových odpadů na jednotku HDP v roce 1998 (v kg/1 000 jednotek PPS) - podle sídla podniku

Produkce průmyslových odpadů na jednotku HDP v roce 2006 (v kg/1 000 jednotek PPS) - podle sídla podniku

²⁶ Průmyslové odpady zahrnují odpady ze zpracovatelského průmyslu (odvětví 15–37 OKEČ).

²⁷ Indikátor je v environmentálním pilíři vyjádřen v kg/na 1 000 Kč HDP. Vyjádření v korunách nám umožňuje použít jako základ HDP ve stálých cenách (Kč), což zajistí **vyloučení vlivu meziročních cenových změn** a takto získaná časová řada „odpadové náročnosti“ ekonomiky (průmyslu) je lépe srovnatelná než v případě použití HDP v PPS nebo HDP v běžných cenách (v Kč).

²⁸ Časovou srovnatelnost omezuje změna definice odpadu a následná změna metodiky ČSÚ - s účinností od 1. 1. 2002 totiž vstoupil v platnost nový zákon č. 185/2001 Sb., o odpadech a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

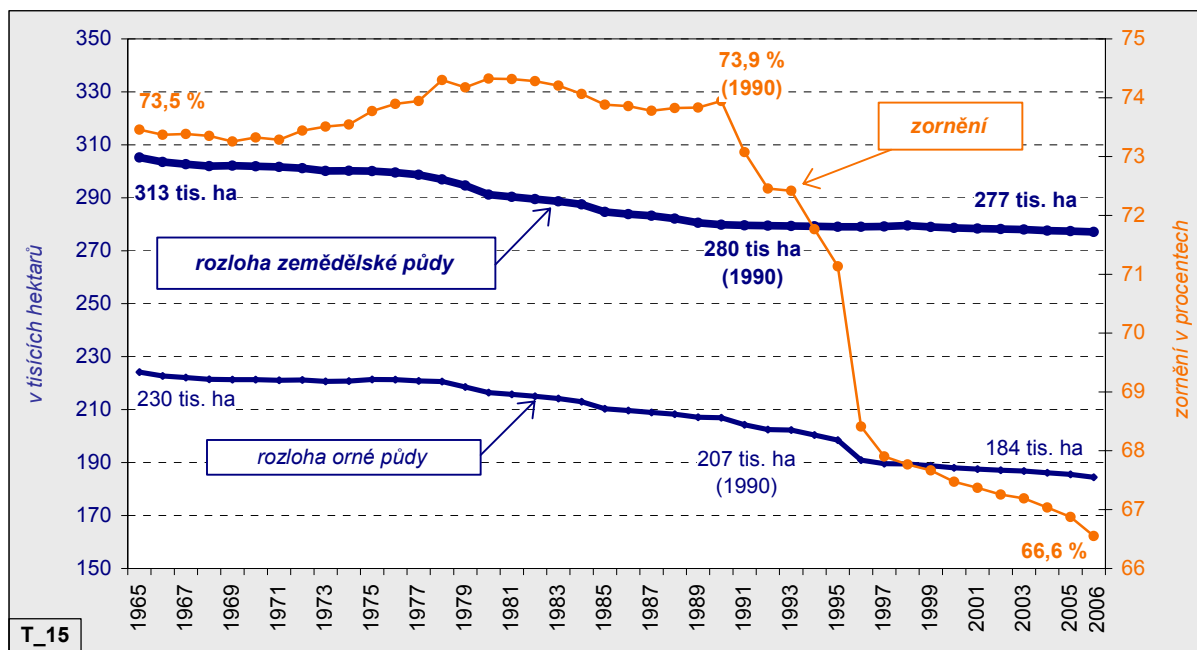
výrobě nebo ji dále prodat (například struska). I přes tento rapidní pokles má ale **Ústecký kraj** stále produkci průmyslových odpadů na jednotku HDP **nad celorepublikovým průměrem**. Důvodem je odvětvová skladba zpracovatelského průmyslu, který je v Ústeckém kraji často orientován na materiálově náročné výroby (nekovové minerální výrobky, hutnictví, strojírenství, výroba vlákniny a papíru, ale také rostoucí odvětví recyklace druhotných surovin v Ústeckém kraji apod.). Na závěr ještě upozorníme na to, že se jedná o odpady zpracovatelského průmyslu a tudíž se do něj nezapočítávají ani odpady z důlní činnosti, ani stavebnictví či energetiky. Ukazatel také **nezohledňuje způsob nakládání s odpady**, což je pro udržitelný rozvoj a samotné životní prostředí důležitý faktor – viz kapitola 3.4 (ČSÚ publikuje data i v krajském členění).

ZORNĚNÍ ZEMĚDĚLSKÉ PŮDY

Zemědělská produkce je všeobecně vnímána jako ekologická forma výroby. Na druhou stranu dlouhodobé intenzivní využívání půdy může vést k jejímu vyčerpání a následné destabilizaci přírodních ekosystémů. Proto se na ornou půdu nahlíží v rámci udržitelného rozvoje jako na ekologicky nestabilní²⁹ a doporučuje se sledovat její podíl na celkové zemědělské půdě³⁰ pomocí indikátoru zornění (**podíl orné půdy na celkové zemědělské půdě**). Jako určitý protipól k tomuto indikátoru se sleduje indikátor lesnatosti (viz následující podkapitola). Další indikátory této problematiky jsou uvedeny v rámci environmentálního pilíře Strategie Ústeckého kraje v kapitole 3.4.

Celková rozloha zemědělské půdy a orné půdy v Ústeckém kraji v letech 1965-2006

Zdroj: Český úřad zeměměřický a katastrální (ČÚZK); výpočet ČSÚ

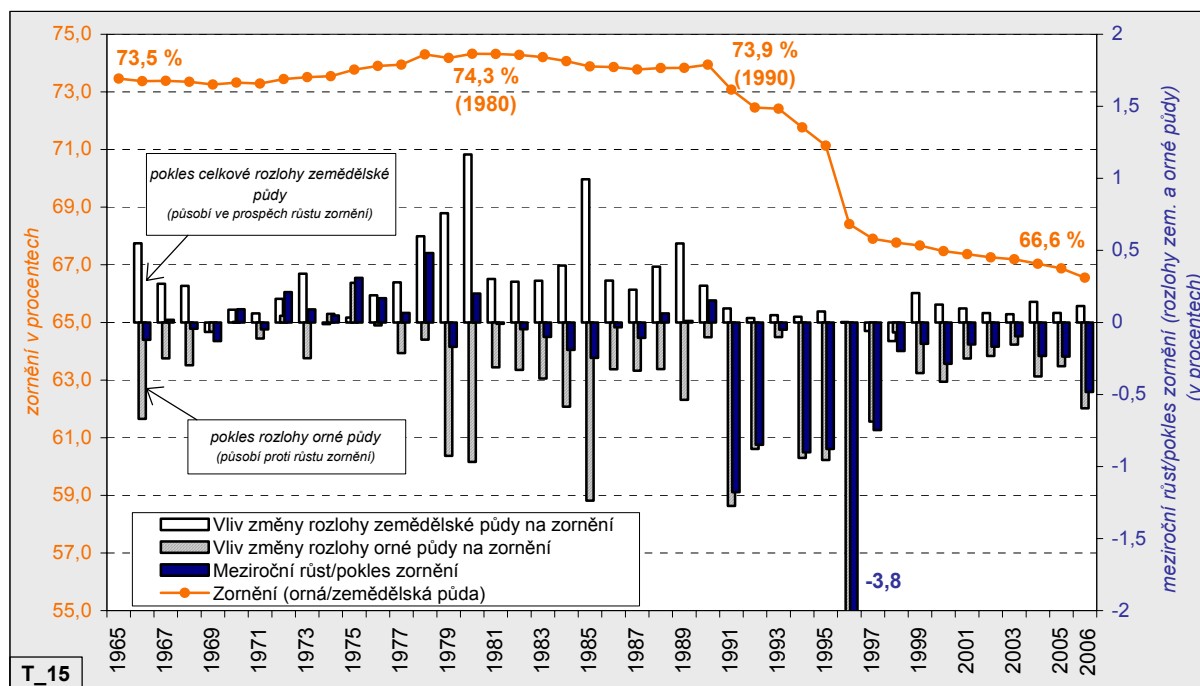
Jak je patrné z výše uvedeného grafu, zornění se od 60. do 80. let mírně zvyšovalo. K velké změně došlo až po roce 1989, kdy se dlouhodobý pokles celkové rozlohy zemědělské půdy téměř zastavil, ale rozloha orné půdy současně začala klesat ještě výrazněji než do té doby, a to většinou ve prospěch trvalých travních porostů. Do značné míry byl důvodem tohoto procesu přechod na tržní hospodářství, ve kterém se už extenzivní zemědělská výroba (zaměřená na soběstačnost a plnou zaměstnanost) nebyla schopna rentabilně udržet v původním rozsahu. Dále uvedený graf podrobněji zachycuje vývoj zornění v posledních čtyřech dekadách. **V 60. letech** klesala jak rozloha zemědělské půdy, tak orné půdy a výsledkem bylo celkové snížení zornění. **70. léta** byla naopak ve znamení jeho opětovného zvyšování, a to vesměs v důsledku poklesu celkové zemědělské půdy. **V 80. letech** se ruku v ruce snižovala orná i celková zemědělská půda a zornění se tak udržovalo víceméně na stabilní úrovni. Velký zvrat, jak již bylo řečeno,

²⁹ Za ekologicky stabilní ekosystémy, které posilují biodiverzitu daného území, zlepšují retenční schopnost krajiny a zlepšují krajinný ráz, jsou považovány trvalé travní porosty (patří také do zemědělské půdy) a lesnaté porosty. Můžou se sem řadit i zahrady a ovocné sady (rovněž patří do zemědělské půdy). Tento pohled je kvantifikován v indikátoru „koeficient ekologické stability“ (kapitola 2).

³⁰ Do celkové zemědělské půdy patří vedle orné půdy také trvalé travní porosty (chápány jako stabilní), vinice, zahrady a chmelnice.

Zornění a vývoj rozlohy orné a zemědělské půdy v letech 1965-2006 (v %)

Zdroj: Český úřad zeměměřický a katastrální (ČÚZK); výpočet ČSÚ

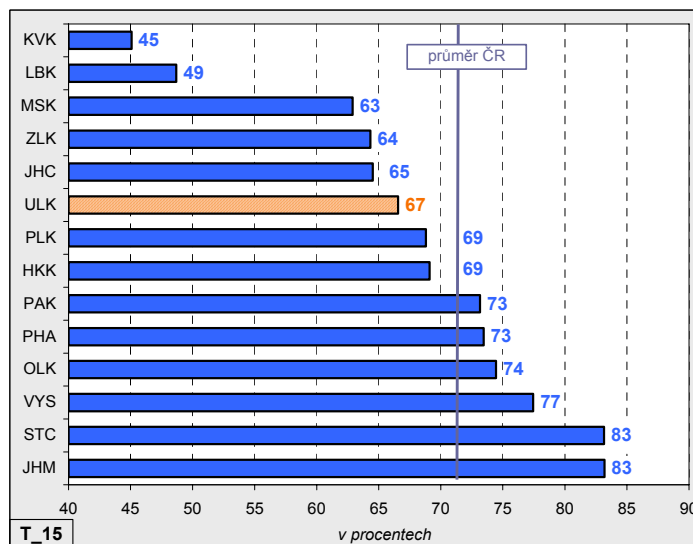

výše přišel **s 90. lety**, kdy se víceméně pouze měnila struktura zemědělské půdy od půdy orné ve prospěch trvalých travních porostů. Na konci 90. let a začátku nového století se situace opět změnila a s poklesem rozlohy orné půdy klesala i rozloha celkové zemědělské půdy. Přesto tempo poklesu u orné půdy zůstalo větší a **celkové zornění i nadále klesá**.

Ústecký kraj sice má pověst průmyslového kraje, ale byla by chyba se domnívat, že zemědělství v něm hraje podřadnou roli. Velké oblasti na jihu (území okresů Litoměřice a Louny) jsou rovinné a k zemědělství vhodné. Podíl zemědělské půdy na celkové rozloze kraje se pohybuje zhruba v polovině pomyslného žebříčku všech krajů České republiky (okolo 52 % celkové rozlohy), ale právě díky jejímu podprůměrnému zornění **patří Ústecký kraj ke krajům s relativně vysokou stabilitou zemědělské půdy**. Jiný pohled na využití půdy v kraji nabízí tzv. koeficient ekologické stability (viz kapitola 2), který zohledňuje celkové využívání krajiny, nejen zemědělskou půdu.

Zornění v roce 2006 (v %)

Zdroj: Český úřad zeměměřický a katastrální (ČÚZK); výpočet ČSÚ

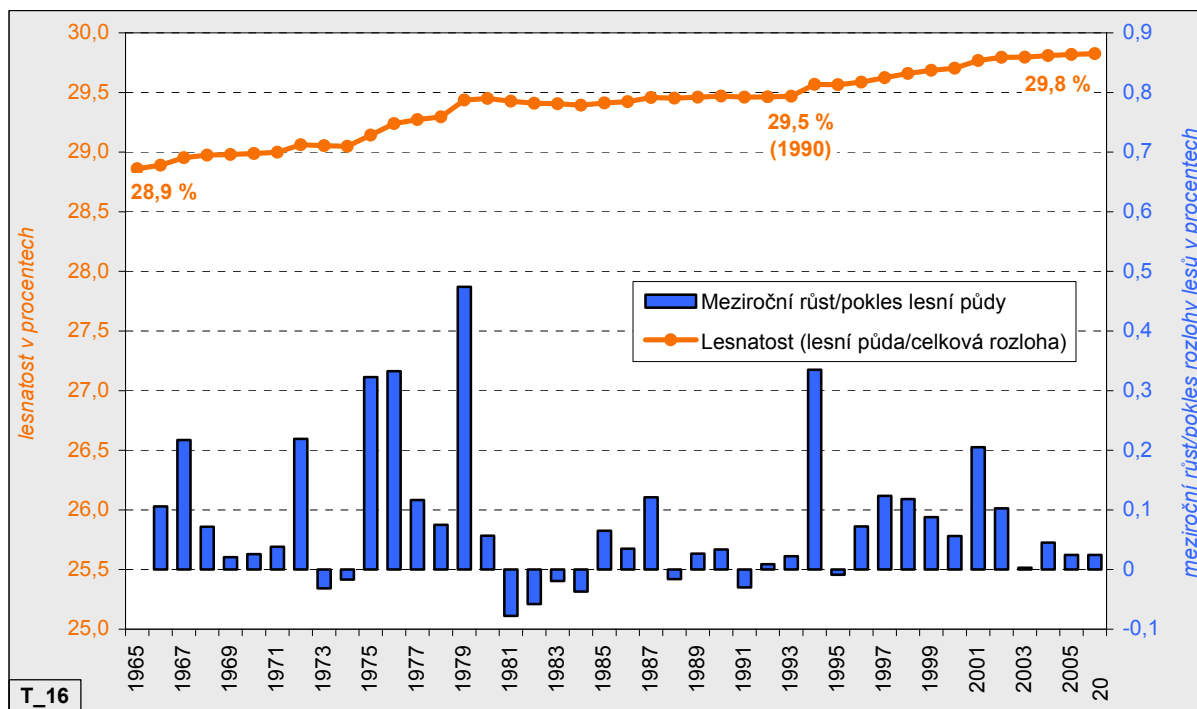
LESNATOST

Tento titulkový indikátor vyjadřuje **podíl lesů na celkové rozloze kraje** a data pro jeho naplnění vychází (stejně jako pro předchozí indikátor) z měření Českého úřadu zeměměřického a katastrálního. Pro rozvoj lesů a udržitelný rozvoj kraje ovšem není důležitá pouze jejich samotná rozloha. Klíčová je jejich kvalita a druhy dřevin, které jsou v lesích zastoupeny. Tomuto se podrobněji věnuje environmentální pilíř v kapitole 3.4 (podíl listnatých dřevin na zalesňování) a také kapitola 2 (podíl listnatých dřevin na celkové výměře lesů a rovněž tzv. index defoliace).

Jak je z níže uvedeného grafu patrné, lesní půda zabírá téměř **třetinu rozlohy Ústeckého kraje** a její rozloha se **dlouhodobě velmi pomalu rozšiřuje**. Jedná se především o oblast Krušných hor, Labských pískovců a Českého středohoří. Pokud jde o srovnání s ostatními kraji, Ústecký kraj se dlouhodobě pohybuje pod celorepublikovým průměrem. Ukazatel (indikátor) však nelze pouze zjednodušeně porovnávat. Záleží spíše na poloze kraje a jeho reliéfu. Těžko lze například porovnávat rovinatý zemědělsky orientovaný Pardubický kraj s horským Libereckým krajem. Každý kraj má jiný tzv. „potenciál lesnatosti“. Zajímavé je také sledovat vedle rozlohy lesní půdy její **skutečnou zalesněnost**, tedy **porostní plochy lesů na lesní půdě**. Ta se v Ústeckém kraji pohybuje okolo 98,2 %, což je nadprůměrná hodnota v porovnání s ČR jako celkem (v roce 2006 byl Ústecký kraj na 5. místě).

Lesnatost a vývoj výměry lesní půdy v Ústeckém kraji v letech 1965-2006 (v %)

Zdroj: Český úřad zeměměřický a katastrální (ČÚZK); výpočet ČSÚ

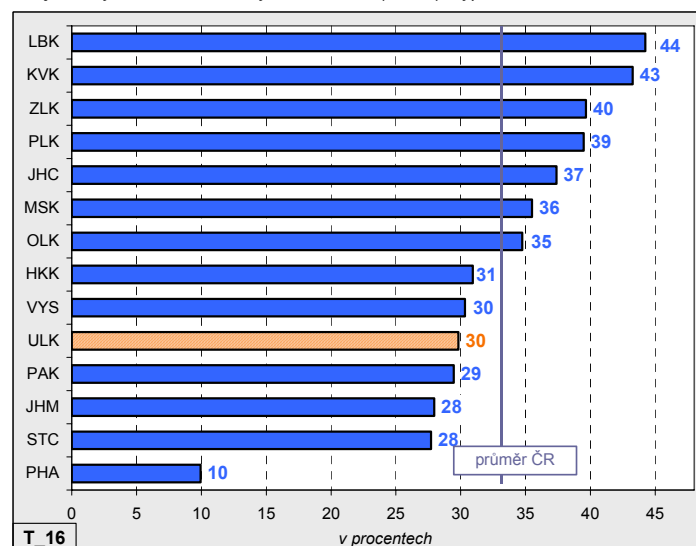

Z dlouhodobého hlediska bude v Ústeckém kraji rovněž důležité sledovat **vývoj rozlohy tzv. ostatní půdy ve prospěch lesní půdy** (také viz kapitola 3.4). Členění nezemědělské půdy podle druhů totiž rozlišuje půdu lesní, vodní, zastavěné plochy a nádvoří a ostatní plochy. Jako tzv. ostatní půda jsou chápány vedle například skladištních ploch, ploch k rekreaci a manipulačních prostorů také pozemky určené k dobývání nerostných surovin a ukládání vedlejších produktů těžby. A tyto plochy samozřejmě zaujímají z důvodu povrchové těžby hnědého uhlí relativně velkou rozlohu kraje. Ovšem s postupujícími rekultivacemi se tyto oblasti často zařazují do kategorií lesních půd nebo v případech zatopení bývalých dolů do kategorie vodních ploch.

Celkovou rozlohu lesů mohou do budoucna značně ovlivnit také dotační programy Evropské unie, které v rámci regulace zemědělské výroby podporují zalesňování zemědělské (resp. orné) půdy. Data o těchto procesech poskytují například výsledky Strukturálních šetření v zemědělství, která probíhají každé dva až tři roky.

Lesnatost v roce 2006 (v %)

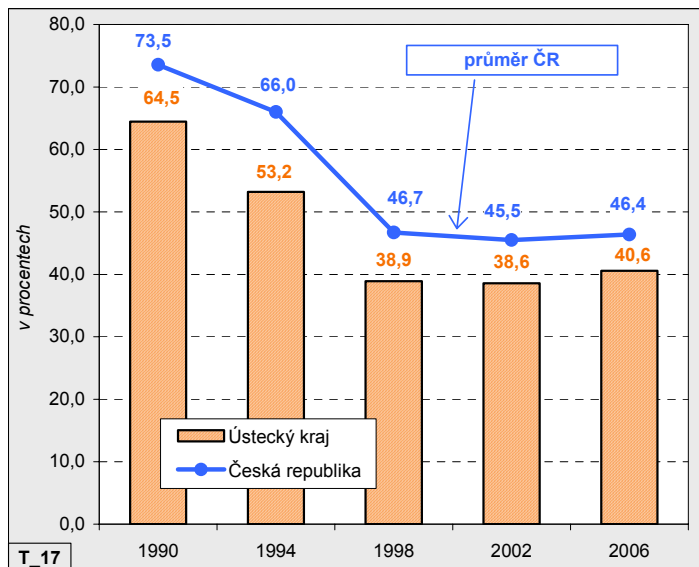
Zdroj: Český úřad zeměměřický a katastrální (ČÚZK); výpočet ČSÚ

ÚČAST OBČANŮ V KOMUNÁLNÍCH VOLBÁCH

Kvalitní a udržitelný rozvoj každé společnosti samozřejmě závisí hlavně na lidech (lidských zdrojích) a jejich uvědomělosti a zájmu o dění kolem sebe. Samotná Strategie udržitelného rozvoje Ústeckého kraje ve své vizi pro rok 2020 uvádí, že „každý občan Ústeckého kraje cítí zodpovědnost za kvalitní rozvoj společnosti, zaměřený na zlepšování kvality života a aktivně se ho v rámci svých možností účastní“. Jedním z projevů

Volební účast v komunálních volbách mezi lety 1990 a 2006 (v %)

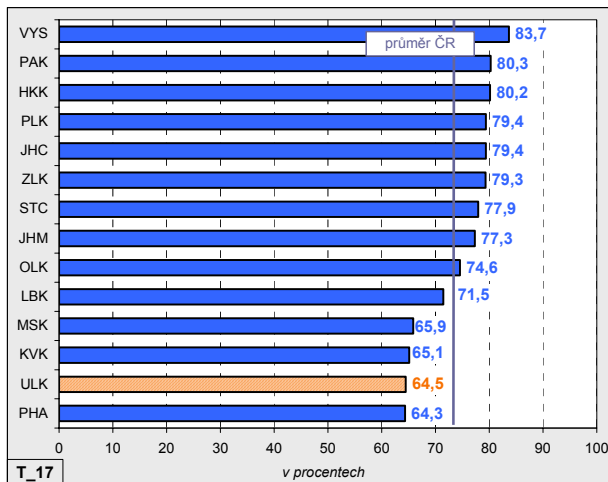

takového zájmu je i účast občanů ve volbách. Vzhledem k tomu, že se jedná o místní (krajský) rozvoj, byla jako indikátor měřící tuto politickou participaci zvolena volební účast v komunálních volbách jako občanům nejbližší a zároveň nejnižší článek místní samosprávy. Indikátor volební účasti je rovněž jedním z indikátorů národní Strategie udržitelného rozvoje České republiky (viz kapitola 2).

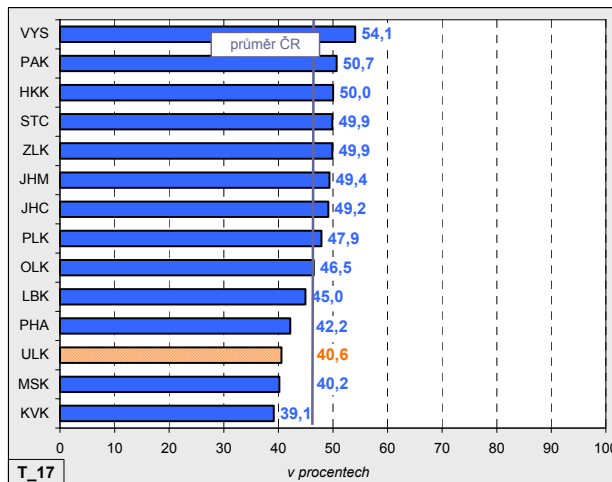
Jak je ze všech uvedených grafů patrné, **politická participace občanů** (jinými slovy zájem občanů o věci politické) je v Ústeckém kraji **dlouhodobě podprůměrná**. I na začátku 90 let, kdy volební účast dosahovala všeobecně vysokých hodnot, patřil Ústecký kraj mezi kraje

s nejmenším zájmem o volby na všech úrovních státní správy a samosprávy. Tento rozdíl oproti hodnotám v České republice jako celku se sice stále snižuje, nicméně proporcionálně zůstává stále velmi vysoký.

Volební účast ve volbách do zastupitelstev obcí v roce 1990 (v %)

Volební účast ve volbách do zastupitelstev obcí v roce 2006 (v %)

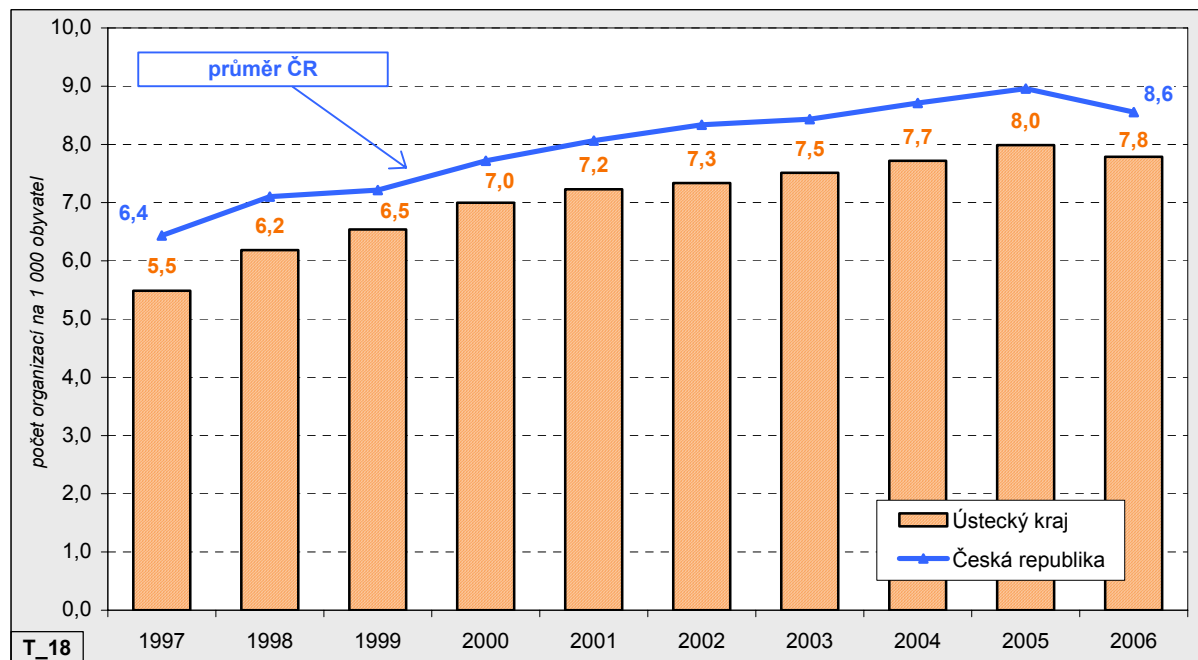

Se všeobecným poklesem zájmu o volby se snížila volební účast i v komunálních volbách. **V Ústeckém kraji patřil však tento pokles k těm nejnižším** (necelých 24 procentních bodů), obdobně tak jako u ostatních krajů, nacházejících se v roce 1990 na konci žebříčku volební účasti. Jak je z výsledků posledních třech komunálních voleb patrné, od roku 1998 se volební účast v České republice i v Ústeckém kraji víceméně stabilizovala. Hodnota okolo 46 % voličů České republiky a zhruba 40 % voličů Ústeckého kraje se tak zdá být hladinou, od které se lze při hodnocení budoucího vývoje občanské participace ve věcech veřejných na lokální úrovni odrazit.

POČET NEVLÁDNÍCH NEZISKOVÝCH ORGANIZACÍ NA 1 000 OBYVATEL

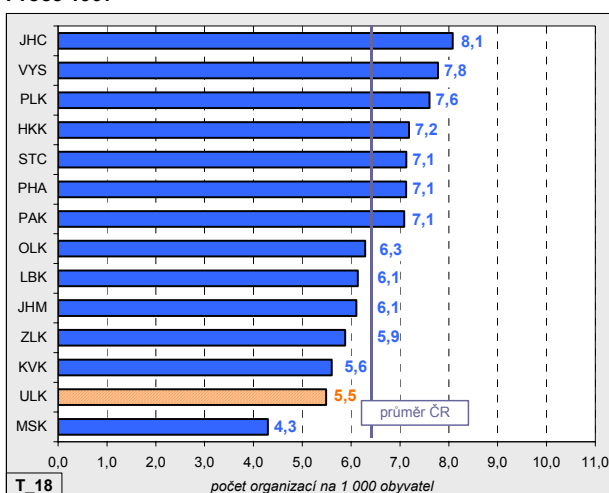
Vedle politické participace je pro zdraví a stabilitu demokratické občanské společnosti důležitá také **občanská participace**, tedy sdružování jednotlivců se společnými cíli a zájmy. V širokém pojetí se jedná například o volební strany, odbory, církevní organizace, nadace, obecně prospěšné společnosti, oddíly

Počet nevládních neziskových organizací na 1 000 obyvatel v letech 1997-2006

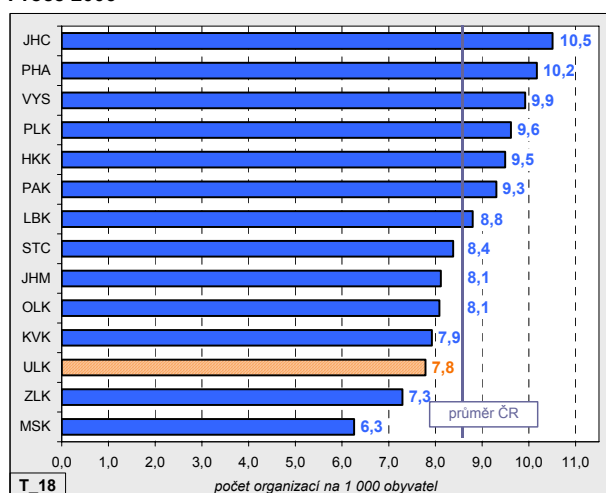

vychovávající mládež, sportovní kluby apod. Všechny tyto a mnoho dalších subjektů pomáhají vytvářet občanskou společnost. Jednou z možností, jak tuto občanskou participaci měřit, je právě i počet nevládních neziskových organizací na 1 000 obyvatel. Zde uvedený indikátor vychází ze stejné metodiky, jako indikátor počtu obyvatel na jednu neziskovou organizaci, který obsahuje kapitola 2. Nejedná se o pouhý součet ekonomických subjektů **s určitou právní formou**³¹, ale navíc musí být tyto subjekty **součástí institucionálního sektoru neziskových institucí sloužících domácnostem**.

Počet nevládních neziskových organizací na 1 000 obyvatel v roce 1997

Počet nevládních neziskových organizací na 1 000 obyvatel v roce 2006

Jak je ze všech výše uvedených grafů patrné, přestože se neziskový sektor neustále rozrůstá, **zůstává Ústecký kraj dlouhodobě pozadu za ostatními kraji** i za průměrem České republiky jako celku. To naznačuje nižší občanskou participaci společnosti, což mimo jiné souvisí i se vzdělanostní strukturou

³¹ Nadace, nadační fondy, obecně prospěšné společnosti, sdružení, organizační jednotky sdružení a církevní organizace.

obyvatelstva (kraje s vysokým podílem obyvatel s pouze základním vzděláním patří ve většině případů ke krajům s nižším zapojením obyvatel do aktivit občanské společnosti).

PODÍL OBCÍ SE ZPRACOVANOU ENVIRONMENTÁLNÍ POLITIKOU

Tento indikátor bohužel nemá Český statistický úřad k dispozici. Určitou náhradou, byť ne tématicky přímo environmentální, může být indikátor „pokrytí území schválenou územně plánovací dokumentací obcí“ v sociálním pilíři kapitoly 2.